

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky a logopedie

**Modulový, socializační,
aktivizačně vzdělávací program
pro seniory Poličska**

Bakalářská práce

Autor práce: Jana Vaverková
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Vedoucí práce: PhDr. Lenka Neubauerová

Zadání bakalářské práce

Autor:	Jana Vaverková
Studium:	P13664
Studijní program:	B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor:	Výchovná práce ve speciálních zařízeních
Název bakalářské práce:	Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program pro seniory Poličska
Název bakalářské práce AJ:	Modular, socializing and actively educational program targeted at senior citizens of Polička region

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zaměřuje na jednu z forem vzdělávání osob v období senia. Proto cílem této práce je vypracovat modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program celoročního vzdělávání seniorů. Program je určen k reálnému vzdělávání seniorů, jako možnost jeho zařazení do strategie celoživotního vzdělávání, aby se tak stal jedním z faktorů pro dosažení zkvalitnění života a socializace seniorů Poličska. Teoretická část, vychází z odborných znalostí z oboru speciální pedagogiky osob v období senia a z didaktiky speciální pedagogiky. Praktická část, tj. vlastní vzdělávací program je vypracován jako udržitelný, determinovaný socializací, rozumem, družností, celistvostí, empatií, modulem, tedy SRDCEM.

1. BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. Kapitoly z andragogiky 1., Vyd. 3. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2012, ISBN 978-80-244-3248-9 2. BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. Kapitoly z andragogiky 2., Vyd. 3. Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci 2012, ISBN 978-80-244-3249-6 3. BENEŠ, Milan. Úvod do andragogiky, Vyd. 1. Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-381-4 4. CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu, Vyd. 1. Praha, Grada 2007, ISBN 978-80-247-1369-4 5. KALVACH, Zdeněk. Úvod do gerontologie a geriatry, Vyd. 1. Praha, Karolinum 1997, ISBN 80-7184-366-0 6. KLEVETOVÁ, Dana. DLABALOVÁ, Irena. Motivační prvky při práci se seniory, Vyd. 1. Praha, Grada Publishing 2008, ISBN 978-80-247-2169-9 7. MÜHLPACHR, Pavel. STANÍČEK, Petr. Geragogika pro speciální pedagogy, Brno, Masarykova Univerzita 2001, ISBN 80-210-2510-7 8. NAKONEČNÝ, Milan. Psychologie osobnosti, Vyd. 2. Praha, Academie 2002, ISBN 80-200-0628-1 9. PACOVSKÝ, Vladimír. O stárnutí a stáří, Vyd. 1. Praha, Avicenum 1990, ISBN 80-201-0076-8 10. PRŮCHA, Jan. WALTEROVÁ, Eliška. MAREŠ, Jiří. Pedagogický slovník, Vyd. 3. Praha, Portál 2001, ISBN 80-7178-579-2 11. VETEŠKA, Jaroslav. Aktuální otázky vzdělávání dospělých: andragogika na prahu 21. Století, Vyd. 1. Praha, Univerzita Jana Amose Komenského 2011, ISBN 978-80-7452-012-9

Garantující pracoviště: Katedra speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Neubauerová

Oponent: PhDr. Jana Dlouhá, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 27. 1. 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Jméno a příjmení

Poděkování

Děkuji touto cestou paní PhDr. Lence Neubauerové za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracovávání bakalářské práce.

ANOTACE

VAVERKOVÁ, Jana. *Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program pro seniory Poličska*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 80 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce řeší vzdělávání osob v období senia. Cílem práce je vypracování modulového, socializačního, aktivizačně vzdělávacího programu celoročního vzdělávání seniorů Poličska. Teoretická část se zabývá vzděláváním osob v období senia v České republice, poskytuje odborné informace z andragogiky a gerontagogiky a objasňuje pojmy zakotvené v názvu práce. Praktická část bakalářské práce zahrnuje šetření současné situace ve vzdělávání seniorů na Poličsku a šetření vztahů mezi potencionálními vzdělavateli, a vzdělávanými. Stejně důležité je i šetření aspektů a podmínek vzdělávání v realitě, z kterého vyplývá obsah, metody, prostředky a organizace vzdělávacího programu. Na šetření navazuje metodická tvorba vzdělávacího programu Toulkami Poličskem k aktivnímu stárnutí. Program je vypracován v devíti modulech, jako udržitelný, určený k reálnému vzdělávání seniorů pro dosažení zkvalitnění života a socializace seniorů Poličska.

Klíčová slova: vzdělávání seniorů, modul, socializace, aktivizace, vzdělávací proces, vzdělávací program, Poličsko

ANNOTATION

VAVERKOVÁ, Jana. *Modular, socializing and actively educational program targeted at senior citizens of Policka region*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2016. 80 pp. Bachelor Degree Thesis.

This bachelor thesis deals with the education of people in the stage of senia /of seniors/. Its aim is to develop a modular, socialization, activating educational program of the long year education of seniors in the region of Poličsko. The theoretical part is concerned with the education of people in the stage of senia /of seniors/ in the Czech Republic, gives professional information from andragogy and gerontology and clarifies the expressions used in the name of this work. The practical part of this thesis includes the survey of the contemporary situation in the field of the education of seniors in the region of Poličsko and the survey of relationship between the potential educators and educated /learners/. Equally important is also the survey of aspects and conditions of education in the reality that results in the content, the methods, the means and the organization of the educational program. The survey is followed by creation of the educational program “By means of wandering across Poličsko to active aging”. This program has been elaborated in nine modules as sustainable, destined to the real education of seniors with the goal of achieving the bettering of the life quality and socialization of seniors of Poličsko.

Keywords: senior education module, socialization, mobilization, educational process, educational program, Poličsko

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB V OBDOBÍ SENIA V ČESKÉ REPUBLICE.....	12
1.1 POSTAVENÍ VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ VE VZDĚLÁVACÍM SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY (ČR)	12
1.1.1 <i>Vládní dokumenty</i>	12
1.1.2 <i>Celoživotní učení</i>	14
1.2 MOŽNOSTI VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE	16
1.3 TYPY SENIORŮ, FAKTORY A POTŘEBY SENIORŮ VE VZTAHU KE VZDĚLÁVÁNÍ	18
1.4 VZDĚLÁVÁNÍ VYMEZENÉ ANDRAGOGIKOU A GERONTAGOGIKOU	20
1.4.1 <i>Vzdělávání podle andragogiky</i>	20
1.4.2 <i>Vzdělávání podle gerontagogiky</i>	21
1.5 VÝZNAM VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ V ČESKÉ REPUBLICE.....	23
2 OBJASNĚNÍ POJMU ZAKOTVENÝCH V NÁZVU PRÁCE	25
2.1 VZDĚLÁVACÍ PROGRAM – VP	25
2.2 VZDĚLÁVACÍ PROCES	26
2.2.1 <i>Definice vzdělávacího procesu</i>	26
2.2.2 <i>Fáze vzdělávacího procesu</i>	27
2.2.3 <i>Prvky vzdělávacího procesu</i>	27
2.3 MODULOVÝ (PROGRAM)	36
2.4 SOCIALIZAČNÍ (PROGRAM).....	37
2.5 AKTIVIZAČNÍ (PROGRAM)	37
2.5.1 <i>Aktivizace jako součást stárnutí a stáří</i>	38
2.5.2 <i>Aktivizace jako součást procesu vzdělávání</i>	38
2.5.3 <i>Výhody aktivizačních prvků ve vzdělávání</i>	38
2.6 SENIOR.....	39
2.6.1 <i>Nástup období senia, adaptace</i>	39
2.6.2 <i>Postoj současné společnosti k seniorům</i>	42

3	STRATEGIE ŠETŘENÍ PRO REALIZACI	
	VYPRACOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	44
3.1	KROKY ŠETŘENÍ	44
3.2	ETAPY ŠETŘENÍ	46
3.2.1	<i>1. Etapa pro realizaci – pilotní šetření .....</i>	<i>47</i>
3.2.2	<i>2. etapa pro realizaci, výzkumné šetření .....</i>	<i>48</i>
3.3	ZÁVĚREČNÉ ZHODNOCENÍ	65
4	VYPRACOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	66
4.1	VYMEZENÍ OBLASTI POLIČSKA	66
4.2	KROKY PŘI VYPRACOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	68
4.2.1	<i>Východisko – zdůvodnění realizace .....</i>	<i>69</i>
4.2.2	<i>Cíl .....</i>	<i>69</i>
4.2.3	<i>Účastníci akce – cílová skupina .....</i>	<i>69</i>
4.2.4	<i>Forma a druh .....</i>	<i>69</i>
4.2.5	<i>Rámcová osnova – místo, rozsah akce, obsah témat a jejich rozpis v čase .....</i>	<i>70</i>
4.2.6	<i>Vzdělávací metody a prostředky .....</i>	<i>71</i>
4.2.7	<i>Organizace – požadavky na organizační uspořádání .....</i>	<i>71</i>
4.2.8	<i>Lektoři .....</i>	<i>73</i>
4.2.9	<i>Výstupy .....</i>	<i>73</i>
4.3	JEDNOTLIVÉ MODULY	74
4.3.1	<i>Modul č. 1 .....</i>	<i>74</i>
4.3.2	<i>Modul č. 2 .....</i>	<i>74</i>
4.3.3	<i>Modul č. 3 .....</i>	<i>75</i>
4.3.4	<i>Modul č. 4 .....</i>	<i>75</i>
4.3.5	<i>Modul č. 5 .....</i>	<i>76</i>
4.3.6	<i>Modul č. 6 .....</i>	<i>76</i>
4.3.7	<i>Modul č. 7 .....</i>	<i>77</i>
4.3.8	<i>Modul č. 8 .....</i>	<i>77</i>
4.3.9	<i>Modul č. 9 .....</i>	<i>78</i>
4.4	ZÁVĚR VYPRACOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU	78

ZÁVĚR 79

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

SEZNAM PŘÍLOH

ÚVOD

Ze svého okolí znám dva lidi. Jeden je starý mladý a druhý mladý starý.

Co je stáří? Stáří, jako životní období člověka, odborně období senia, bývá často označováno jako podzim života. A jako má podzim nespočet barevných odstínů, má i stáří tolik odstínů, jako je nespočet životních příběhů lidí v tomto životním období, protože každý člověk přistupuje ke stáří po svém. Každý má svou individuální kvalitu života. Žumárová, Balogová (2009, s. 14) „*Hlavními složkami většiny definic individuální kvality života bývá pohoda (wel-being), spokojenost (satisfaktion), očekávání (expectation) a životní štěstí.*“

Jsou lidé, kteří vědí, že vrásky, šediny a krásné vzpomínky jim sluší, a proto všech výhod stáří využijí. Množství volného času a své životní zkušenosti k pomoci růstu svých vnoučat, popř. dobrovolně pracují ve prospěch druhých, ale také realizují své zájmy např. cestováním, nebo formou vzdělávání hledají další možnosti poznání.

Základem takovéhoho prožívání stáří jsou přijaté myšlenky, že stáří není nemoc a ve stáří hodně mohu, ale málo musím. Takoví lidé odpovídají výroku Johanna Wolfganga Goetha: „*Krásní mladí lidé jsou hříčkou přírody, ale krásní staří lidé jsou umělecká díla.*“ [http://www.mottak.cz/citaty/stari.php. online]

Jinak prožívají stáří lidé, kteří odpovídají výroku Georga Christopa Liechtenberga: „*Ničím jiným člověk tak rychle nezestárne jako tím, že neustále myslí na to, že stárne*“ [http://www.mottak.cz/citaty/stari.php. online] To se týká jedinců, kteří nevědí, čím naplnit tento úsek života a soustředí se na jeho nevýhody vůči své osobě. Stáří těžko přijímají a bojí se ho v souvislosti s hmotným zabezpečením, se zdravotním stavem a zdravotní péčí i s ubývajícím pracovní aktivitou. V souvislosti s nesoběstačností se upínají na rodinu, jako na jistotu podpory. Jestliže však i rodina v jejich očích selže, chtějí být litováni. Jsou stále nespokojení a pro svůj negativizmus ztrácejí kontakt se společností a v osamělosti se uzavírají ve „svém světě“, v sociální izolaci.

V porovnání staří lidé minulých generací nebyli tak ohroženi osamělým stářím, jako jsou ti dnešní. Snad neměli čas o stáří tolik přemýšlet, protože byl platnými členy rodiny, kde fungovaly mezigenerační vztahy. A pak, na každé vesnici

byla náves, před domkem lavička či židle, takže starý člověk mohl být součástí každodenního dění. I v městských domech se staří lidé setkávali na dvorcích a pavlačích. Byla to také doba častých vzájemných návštěv, a tak cítili, že patří do určitého společenství lidí. Ovšem v současnosti ve městech a mnohde i na vesnicích převažuje anonymita a lidé se nechtějí navzájem „obtěžovat“.

Jestliže tedy stáří není nemoc, nejde o to, abychom se snažili „uzdravit stáří“, ale aby společnost utvořila pro člověka v období senia podmínky pro důstojný život a to nejen po stránce materiální, ale i po stránce mezilidských a hlavně mezigeneračních vztahů. Proto i náš stát usiluje o pozitivní stárnutí svých občanů. Je zakotveno v Národním akčním plánu podporujícím pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 a jedním z faktorů pozitivního stárnutí je celoživotní učení. Díky tomuto dokumentu se tak stává vzdělávání důležitým krokem proti osamění a pasivitě ve stáří. A začít se vzděláváním není nikdy zbytečné ani pozdě, protože: *„Stárnutí je nádherná věc, pokud člověk nezapomene, co znamená začínat.“* M. Buber.

[<http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Sebeprijeti.html.online>]

Proto ve své práci předkládám vzdělávací program, jehož cílová skupina jsou lidé ve věku senia. Je zpracován tak, že se jím může bez obav začít vzdělávat každý člověk prožívající toto životní období.

Vzdělávací program je originální, ještě nevyužitý, metodický materiál. Byl sice koncipován pro vzdělavatele osob v období senia na Poličsku, což je oblast jihovýchodního cípu Pardubického kraje, ale je natolik flexibilní, že jeho obsah může být přizpůsobený podmínkám kteréhokoliv regionu. Program vychází ze somatopedie, didaktiky, andragogiky, gerontagogiky a platné legislativy pro zájmové vzdělávání dospělých jako součástí celoživotního učení, což je obsahem teoretické části práce. V praktické části práce v rámci pilotního a na to navazujícího dalšího šetření byla stanovena současná situace ve vzdělávání a významu vzdělávání osob v období senia na Poličsku. Po té byl sestaven Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program pro seniory Poličska s názvem Toulkami Poličskem k pozitivnímu stárnutí.

Vzdělávací program byl sestavován především na základě teoretických znalostí, ale také SRDCEM, protože je současně determinovaný socializací, rozumem, družností, celistvostí, empatií, modulem.

1 VZDĚLÁVÁNÍ OSOB V OBDOBÍ SENIA V ČESKÉ REPUBLICCE

1.1 Postavení vzdělávání seniorů ve vzdělávacím systému České republiky (ČR)

Pojem vzdělávání má z pedagogického hlediska stejný význam jako pojem učení, proto se v odborné literatuře a pedagogických dokumentech setkáváme jak s pojmem vzdělávání, tak i učení.

Každý člověk má svoje kulturní i duchovní právo, ke kterému patří i právo na vzdělávání. To znamená, že se tato skutečnost vztahuje i na člověka v seniorském věku. Vzdělávání ke své realizaci a rozvoji potřebuje:

„- *podporu státu*

- *vhodnou společenskou atmosféru, institucionální systém celoživotního vzdělávání a jeho dostupnost pro jedince*

- *u potencionálního nebo aktuálního účastníka edukace v seniorském věku také individuální předpoklady pro účast na edukačních aktivitách, poznávací potřeby a touhu po seberealizaci.*“ (Petřková, Čornaničová 2004, s. 10)

1.1.1 Vládní dokumenty

a) Národní program rozvoje vzdělávání

V České republice vychází veškeré vzdělávání ze základního dokumentu, kterým je Národní program rozvoje vzdělávání tzv. Bílá kniha, schválený vládou v roce 2001. Tento dokument se zabývá nejen rozvojem každého stupně vzdělávací soustavy, ale bere zřetel i na celoživotní učení. Sektor dalšího vzdělávání s realizací konceptu celoživotního učení neznamena jenom rozšíření vzdělávacího systému. Jde o zásadní změnu pojetí, cílů a funkce vzdělávání ať již v tradičních vzdělávacích institucích či mimo ně. Celoživotní učení je chápáno jako jediný celek. Na tomto základě je postavena i jedna ze strategických linií Vzdělávání pro každého po celý život.

„Lidským potenciálem není možné v naší zemi plynout. Vytvořit širokou nabídku vzdělávacích příležitostí a zajistit spravedlivý přístup ke vzdělávání je tak jedním ze základních předpokladů, aby každému byla dána možnost najít si vlastní vzdělávací cestu a v průběhu celého života ji podle potřeb rozvíjet, doplňovat a korigovat. Platí to pro celou širší populaci – od jedinců mimořádně nadaných až po jedince sociálně a zdravotně znevýhodněné. Je v zájmu celé společnosti, aby potenciality, které v sobě každý jedinec nese, byly co nejdříve rozpoznány a aby byly vytvořeny co nejlepší podmínky k jejich rozvoji až na nejvyšší možnou hranici.“ (Národní program rozvoje vzdělávání v České republice 2001, s. 87-89)

Dále dokument vzdělávání dospělých také člení:

- vzdělávání dospělých, vedoucí k dosažení stupně vzdělání;
- další profesní vzdělávání;
- ostatní součásti vzdělávání dospělých, jako jsou např. zájmové vzdělávání, občanské vzdělávání, vzdělávání seniorů apod.

b) Strategie celoživotního učení v ČR

Dalším dokumentem je Strategie celoživotního učení v ČR schválená vládou ČR usnesením č. 761 ze dne 11. 7. 2007, jako základní dokument v této oblasti a představuje ucelený koncept celoživotního učení (CŽU).

Dokument předkládá v kapitole 3.3 Návrhy opatření na podporu rozvoje celoživotního učení a mimo jiná opatření uvádí: *„Rozvinout nabídku dalšího vzdělávání podle potřeb klientů a zajistit dostupnost vzdělávacích příležitostí.“* (Strategie celoživotního učení v ČR, MŠMT, 2007 s. 72-73)

c) Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017

S pojmem celoživotní učení se setkáváme ve všech dokumentech, které spadají do rezortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy, ale tímto problémem se zabývá i Ministerstvo práce a sociálních věcí a je také jedním z okruhu jeho zájmů. Proto vydalo Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, kde v jeho aktualizaci k 31. 12. 2014 je celoživotní učení uvedeno takto:

„Celoživotní učení představuje kontinuální proces získávání a rozvoje znalostí, dovedností a schopností v průběhu celého života člověka, tzv. „od kolébky po hrob“.

Spektrum celoživotního učení zahrnuje rovněž vzdělávání pro seniory, které je v ČR úspěšně zavedeno v podobě universit třetího věku (výuku nabízí 21 českých veřejných vysokých škol s více než 700 specializovanými kurzy pro seniory s přibližně 38 tisíci posluchači), akademií seniorů a dalších vzdělávacích kurzů nabízených především prostřednictvím nestátních neziskových organizací a organizací zřízených obcemi, zejména veřejnými knihovnami.“

V rámci dokumentu je vize Celoživotní učení jako přirozená a funkční součást společnosti, kde je uvedeno „*Koncept celoživotního učení představuje dvě roviny – celospolečenskou a individuální.*“, dále pak „*Současně individuální pozitivní přístup k celoživotnímu vzdělávání zvyšuje občanskou odpovědnost a podporuje sociální soudržnost společnosti.*“

„Nedílnou součástí rozvoje celoživotního učení musí být i podpora vzdělávacích aktivit pro seniory, kteří tak nacházejí alternativní uplatnění po odchodu z trhu práce.“

„Zapojení seniorů do zájmového vzdělávání významně přispívá k jejich prodloužení plnohodnotného, aktivního života, má pozitivní dopad na jejich celkové zdraví, a tím i zvyšování jejich nezávislosti.“ (Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, 2015 s. 16-17)

Vzdělávání seniorů v rámci celoživotního vzdělávání je tedy zájmové a má zcela pozitivní přínos pro osobní rozvoj jedince. Je také jednou z možností, jak se mohou senioři aktivně zapojit do společnosti.

1.1.2 Celoživotní učení

První, kdo přišel s myšlenkou celoživotního učení, která je založena na zásadě, že každý člověk je schopen se učit, a proto každý bez ohledu na věk musí být k učení motivován a podněcován bez jakékoliv diskriminace, včetně diskriminace věkové byl J. A. Komenský „*První, čeho si přejeme, je, aby tak plně a k plnému lidství mohl být vzdělán nejen člověk nebo několik nebo mnoho, nýbrž všichni lidé ve spolek a každý zvlášť, mladí i staří, bohatí i chudí, urození i neurození, muži i ženy, zkrátka každý, komu se stalo údělem, narodit se člověkem, aby konečně jednou*

bylo celé lidské pokolení vzděláno po všech věkových stupních, stavech pohlavích a národech.“ (Bednaříková 2012a, s. 30)

a) Celoživotní učení – pedagogická definice

„Celoživotní učení/vzdělávání – life-long learning/education; recurrent education, česky též permanentní vzdělávání. V posledních desetiletích se ve vzdělávací politice v celosvětovém měřítku prosazuje koncepce, že lidé se musí učit a vzdělávat v průběhu celého života. Nejde přitom o prodlužování povinné školní docházky či rozšiřování stávajících vzdělávacích systémů, ale o zásadně nový pohled na roli vzdělávání pro jednotlivce a veškeré lidstvo: Ekonomické a jiné důvody vedou k tomu, aby se vzdělávání (formální a neformální) stávalo dostupným pro všechny občany, v kterémkoliv věku, a to v souladu s jejich potřebami a zájmy. K tomu je nutno také vytvářet motivaci lidí k celoživotnímu učení. K realizaci ideje celoživotního učení/ vzdělávání dnes významně přispívá na jedné straně zpřístupňování předškolní výchovy, sekundárního a terciálního vzdělávání, na druhé straně různé formy dalšího vzdělávání a vzdělávání dospělých.“ (Průcha, Walterová, Mareš 2003, s. 28)

b) Celoživotní učení – vzdělávání dospělých z pohledu andragogiky

„Andragogika je vědní obor v systému věd o výchově a vyučování, zaměřený na veškeré aspekty vzdělávání a učení se dospělých.“ (Beneš 2014, s. 11)

Celoživotní vzdělávání a učení je cílem a kompetencí dnešní vzdělávací politiky na národní i nadnárodní úrovni OECD, EU atd. a politiky rozvoje lidských zdrojů. Nejedná se pouze o andragogickou a pedagogickou záležitost, ale především o sociální, vzdělávací a hospodářskou politiku. Prosazení celoživotního učení a vzdělávání vyžaduje celou řadu koordinovaných právních, administrativních, organizačních, didaktických a metodických rozhodnutí. (Beneš 2014)

c) Způsob realizace celoživotního vzdělávání – formy

„Formální vzdělávání se realizuje ve vzdělávacích institucích, které poskytují určitý stupeň vzdělání. Neformální se realizuje mimo formální vzdělávací systém. Jde o soubor vzdělávacích aktivit zájmového a kulturního vzdělávání, firemního vzdělávání, komunálního vzdělávání. Je zaměřeno na určité skupiny populace. Informální vzdělávání (nebo spíše učení) je neorganizované, nesystematické a institucionálně

nekoordinované. Jedná se o získávání poznatků, dovedností, zkušeností a postojů z každodenního života, z prostředí, z kontaktů s lidmi, z komunikace v rámci rodiny, s přáteli či kolegy.“ (Bednaříková 2012a, s. 58)

Vzdělávání seniorů v ČR je součástí vzdělávacího systému v rámci celoživotního vzdělávání. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR ve spolupráci s Asociací institucí vzdělávání dospělých předložilo příslušné návrhy na vznik zákona o vzdělávání dospělých, avšak návrh tohoto zákona nebyl přijat. Vzdělávání seniorů tedy nepodléhá žádným legislativním normám. Dokladem tohoto tvrzení je Bednaříková (2012a, s. 65) „*Česká republika v současné době postrádá ucelenou soustavu dalšího vzdělávání pro dospělé. Vzdělávání dospělých v ČR nemá systémový charakter. Vazby mezi jednotlivými prvky tohoto systému jsou náhodné a založené na principu dobrovolné spolupráce. Fungování vzdělávacích institucí je podřízeno hře nabídky a poptávky.*“

Podle odborníků je k optimální realizaci vzdělávání dospělých, potažmo seniorů, nezbytné zajistit legislativní úpravu, vhodný způsob financování, péči o kvalitu vzdělávání a její hodnocení, vhodné podpůrné systémy ve formě poradenství a servisu pro vzdělávací zařízení, a vhodné informační prostředí.

1.2 Možnosti vzdělávání seniorů v České republice

Pro seniory v České republice existuje celá řada forem vzdělávání ve vzdělávacích institucích. Jsou organizované obcemi, knihovnami, zájmovými organizacemi a kluby důchodců, které organizují různé vzdělávací kurzy, přednášky, tematické zájezdy a tematické besedy. Další možnosti vzdělávání seniorů jsou v Klubech aktivního stáří (KLAS), v Akademii třetího věku (A3V), v Rozhlasové akademii třetího věku (RATV), v Univerzitě volného času (UVČ), v Lidové univerzitě, v Univerzitě třetího věku (U3V) ve Virtuální univerzitě třetího věku (VU3V) atd.

Obecně má každý povědomí o činnosti obcí, knihoven, zájmových organizací i klubech důchodců, ale pro veřejnost je uveden stručný charakter několika možností vzdělávání.

- Univerzita třetího věku

„Funguje jako otevřený vzdělávací systém s průběžnou aktualizací nabídek studijních oborů a jejich obsahu. Mají neprofesionální zaměření, tedy nejde o formu poskytování vyšší odborné kvalifikace, vysokoškolského vzdělání, ukončené akademickým titulem.

Existují dva typy modelů, podle kterých probíhá výuka na univerzitách třetího věku, a to model francouzský a britský. Česká republika se řídí podle francouzského modelu, což ve skutečnosti znamená, že činnost U3V je spjata s univerzitami“. (Veteška, Vacínová a kol. 2011, s. 139)

Přednost této formy vzdělávání je v tom, že může poskytovat jasný cíl a orientaci, propracované učební plány, kvalifikované vzdělavatele, realizační prostor a inspirativní prostředí s odbornou podporou. Petřková, Čornaničová (2004)

- Klub seniorů

Představuje institucionalizované kulturní zařízení umožňující setkávání seniorů s podobnými zájmy. Jejich cílem je plnohodnotné trávení volného času. Organizují jednorázové akce v podobě poznávacích zájezdů, přednášek, besed, výstav a návštěvy divadel.

- Akademie třetího věku

V místech, kde není možnost vzdělávání v U3V, jsou otevírána při kulturních domech, knihovnách a středních školách jako další z možností studia seniorů. Jejich vzdělávací obsah je přizpůsobený místním potřebám a podmínkám.

- Univerzita volného času

Je formou systematického zájmového mezigeneračního vzdělávání. Vzniká při vysoké škole, které je také jejím garantem, či zřizovatelem. Cílem je poskytovat vzdělávání posluchačům všech věkových kategorií od 18 let a podporovat mezigenerační vztahy, s tím že nelze brát na zřetel specifické geragogické přístupy.

- Virtuální univerzita třetího věku

Je zcela novou vzdělávací příležitostí, která spojuje výhody volby času, místa a tempa studia při využití multimediálních přednášek formou multimediální komunikace vzdělávaného s univerzitou. (Špatenková, Smékalová 2015)

1.3 Typy seniorů, faktory a potřeby seniorů ve vztahu ke vzdělávání

a) Podle vztahu ke vzdělávání a podle schopností vyrovnávat se s novými životními situacemi můžeme seniory rozdělit do tří typů:

1. *hledači harmonie – potřebují jistotu, chtějí žít v prostředí s minimem změn, nechtějí se učit, jejich cílem je takové sociokulturní prostředí, ve kterém mohou žít se svým okolím v harmonii,*
2. *mudrci – jsou aktivní, chtějí a mohou se učit z nových zkušeností, realizují se však učení pro sebe sama,*
3. *tzv. „machři“ – učí se a své zkušenosti se snaží uplatnit v práci pro druhé, aktivně se podílejí na společenském dění.“ (Petřková, Čornaničová 2004, s. 67)*

b) Z věkových zvláštností, tj. fyziologických a psychických změn, kterým je nutné vzdělávání seniorů podřídít, vyplývají, důležité faktory:

- Způsobilost učit se

Podle Bednařikové (2008) je podmíněna jednak vnitřními podmínkami, což znamená, že jedinec musí mít k učení pozitivní motivaci, schopnosti a odpovídající zdravotní stav, který nebude ovlivňovat poznávací procesy.

Dále vnějšími podmínkami, které se týkají dostupnosti vzdělávání tj. existence instituce, která má ve svém programu vzdělávání dospělých i seniorů, možnost bezproblémové dopravy do místa vzdělávání a ekonomickou dostupností vzdělávání.

- Tvůrčí schopnosti ve stáří

Tvůrčí schopnosti si člověk uchovává až do vysokého věku. Míra tvořivosti se ve stáří nemění, ale je omezena subjektivními, tj. psychickými a fyziologickými změnami a objektivními faktory, kterými jsou změny ve vědě a technice.

O tvůrčím (kreativním) myšlení Kalvach (1997) uvádí, že při vzdělávání seniorů je nutné zohlednit i tyto skutečnosti:

- jejich učení ovlivňují životní zkušenosti;
- nabyté informace chtějí využívat bezprostředně;
- pokud se k učení rozhodnou, přistupují k němu s respektem, někdy i obavami o úspěšnost, ale velmi zodpovědně;
- nutností je, na začátku učení stanovení limitů a norem a v průběhu jasné a srozumitelné vysvětlování a konkretizování;
- mají potřebu pochvaly a povzbuzení. Velmi důležité je nabytí důvěry ve všechny prvky procesu vzdělávání.

c) Vzdělávání seniorů s ohledem na jejich potřeby

Každý člověk v jakémkoliv věku směřuje své chování a jednání k uspokojování svých potřeb.

Nakonečný (1995) zmiňuje amerického psychologa A. H. Maslowa, který vypracoval hierarchický systém potřeb, který je založený na pochopení potřeb jako celku s fyzickou, psychickou a sociální stránkou každého jedince, tedy i ve věku senia. Naplnění všech potřeb je stejně důležité.

• Fyziologické potřeby

Jsou základem pyramidy, jedná se o primární potřeby lidského těla – jídlo, pití, pohyb, oblečení, bydlení, teplo, světlo, prostor, ...). Při jejich neuspokojení nedochází k motivaci uspokojovat potřeby další.

• Potřeby bezpečnosti a jistoty

Jsou dány pocitem strachu a úzkosti z neznámého, negativní reakcí na časté a intenzivní změny, obavou z cizího prostředí, nejistotou před nemocí a strachem o materiální zabezpečení.

• Společenské potřeby

Mají základ ve společenské povaze lidí, kdy se senioři mají zájem sdružovat, navazovat nové kontakty, mít přátele, patřit do nějakého společenství a touží po lásce od ostatních lidí, po společenském uplatnění a možnosti vyjadřovat své myšlenky a

názory. U jedince může neuspokojení této úrovně potřeb negativně ovlivnit duševní zdraví.

Z toho vyplývá, že vzdělávání bude pro seniory možností navázat kontakt se svými vrstevníky v novém společenství, možností získat informace o dění ve svém okolí. Musí být ponechán prostor pro vyjádření jak jejich myšlenek, tak i názoru.

- **Potřeba uznání**

Je spojena nejen s pocitem vážnosti, úcty a ohledu, ale i samostatnosti. Může být i potřebou uznání veřejného a pověřování odpovědností. Uspokojení této potřeby je základem sebedůvěry a prestiže.

- **Potřeba seberealizace**

Je spojena s potřebou vědění. Proto každý, bez ohledu na vzdělání, profesi či věk chce být úspěšný a uznávaný a je pro něho důležitý pocit, že něco dokázal.

1.4 Vzdělávání vymezené andragogikou a gerontagogikou

1.4.1 Vzdělávání podle andragogiky

Vzděláváním dospělých se zabývá andragogika, a proto i pro vzdělávání seniorů, jako dospělých účastníků je podle Bartáka (2008) nutné respektovat, že dospělý účastník bude na základě svých životních a pracovních zkušeností přijímat poznatky s ohledem na své potřeby, tužby, přání, aspirace diferencovaněji a kritičtěji. Protože do vzdělávání vstupuje převážně dobrovolně a má tedy studijní motivaci a zájem na svém dalším rozvoji. Musíme brát v úvahu také odlišnosti, které vyplývají z jeho psychofyzilogických zvláštností, platí podle Bednařikové (2012a, s. 55-56) „*Vzdělávání dospělých (ve zkratce VD) je obecný pojem pro vzdělávání dospělé populace, který zahrnuje veškeré vzdělávací aktivity realizované jako školní vzdělávání dospělých, jako další vzdělávání a vzdělávání seniorů.*“

Dospělí účastníci se z hlediska výchovy a vzdělávání liší od mládeže zejména věkem, úrovní vzdělání, druhem profese, životními zkušenostmi, dovednostmi, schopnostmi, vlastnostmi, růzností motivů ke studiu, vzdělávacími potřebami, zájmy, životními postoji, ale také zdravotním stavem a disponibilním časem k rozvoji.

Pro dokreslení je znázorněna Struktura celoživotního vzdělávání (Příloha A) a (Příloha B). Z obou struktur je patrné, že vzdělávání seniorů je především zájmové a je součástí vzdělávání dospělých.

1.4.2 Vzdělávání podle gerontagogiky

Východiskem k nabytí odborných informací o vzdělávání seniorů je speciální pedagogika.

„Speciální pedagogika je disciplína orientovaná na výchovu, vzdělávání a celkový osobnostní rozvoj znevýhodněného člověka s cílem dosáhnout co možná nejvyšší míry jeho sociální integrace, a to včetně pracovních a společenských možností a uplatnění.

Pojmy výchova a vzdělávání bývají při tom ještě velmi často úzce spojeny s obdobím dětství a dospívání, ovšem současná speciální pedagogika respektuje nejmodernější trendy a věnuje se stejně intenzivně rovněž osobám dospělým a starším (tedy i seniorům); v této souvislosti se můžeme stále častěji setkávat i s termíny speciální andragogika a speciální gerontagogika“ (Slowík, 2007, s. 15)

Dále je možnou variantou dělení speciální pedagogiky podle věkových kategorií na speciální pedagogiku předškolního věku, školního věku, dospělých (speciální andragogika) a seniorů (speciální gerontagogika). Speciální pedagogika má v současnosti široký prostor působnosti i mezi seniory a nově akceptované oblasti speciální andragogiky a speciální gerontagogiky. Slowík (2007)

Pro srovnání jsou uvedeni i jiní autoři, kteří se vzděláváním seniorů zabývají. Průcha, Walterová, Mareš (2003, s. 68) *„Gerontagogika (gerontopedagogika)-educational gerontology. Obor pedagogiky zabývající se učením a vzděláváním lidí v ekonomicky postaktivním věku (seniorů). Ústřední snahou gerontagogiky je zpřístupňovat vzdělávání bez ohledu na věkové stupně pro všechny členy učící se společnosti.“*

Gerontagogika, jako vědní disciplína, vznikla jako součást andragogiky, vědy o vzdělávání a výchově dospělých v padesátých letech dvacátého století.

Petřková, Čornaničová (2004, s. 19) „*Předmětem gerontagogiky je studium a systemizace poznatků týkajících se široce chápané edukace ve vztahu k seniorskému věku člověka. Z hlediska generačně-cílové orientace edukačních aktivit zahrnuje předmět gerontagogiky: vlastní seniorskou edukaci, která představuje těžiště zkoumání preseniorskou edukaci jako přípravu na stáří proseniorskou edukaci zaměřenou na společenskou podporu stáří a na mezigenerační porozumění.*“

Klevetová, Dlabalová (2008) uvádí, že gerontagogiku můžeme chápat z dvojího pohledu. Jednak jako teoreticko-empirickou disciplínu zaměřenou na péči, pomoc a podporu seniorů. A jednak jako novou vědní disciplínu, zabývající se výchovou a vzděláváním seniorů a to ke stáří a ve stáří. Cílem je hledání způsobů, jak realizovat skutečnost, aby člověk důstojně zvládl roli seniora. A také je jejím úkolem pomáhat najít úctu a zodpovědnost k vlastnímu životu v roli seniora v současné době.

Podobně objasňuje vzdělávání seniorů Mühlpachr, Staníček (2011, s. 28) „*Jeden z nejdůležitějších kompenzačních mechanismů je spatřován v rozvíjení systému vzdělávání pro starší populaci. Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví.*“

Vzdělávání ve starším věku se tak stává nutnou podmínkou pochopení života ve stále se měnícím světě. Prostřednictvím nových informací poskytuje seniorům možnost volby, jak uspořádat svůj vlastní život, jak být psychicky vyrovnanější a spokojenější.“

Veteška, Vacínová a kol. (2011), Mühlpachr, Staníček (2001), Klevetová, Dlábková (2008) či Livečka (1982) rozděluje vzdělávání seniorů podle funkcí.

Preventivní funkce – opatření, které v předstihu pozitivně ovlivňují průběh stárnutí a stáří.

Anticipační funkce – ovlivňuje pozitivní připravenost na změny ve stylu života.

Rehabilitační funkce – obnovuje a udržuje fyzické a duševní síly.

Posilovací funkce – přispívá k rozvíjení zájmů, potřeb a schopností a podporuje aktivitu.

Veteška, Vacínová (2011) stanovuje i cíle vzdělávání seniorů jako kultivaci života a jeho obohacování, pochopení vývojových úkolů věku a ulehčení přizpůsobení jinému způsobu života, udržování tělesné a duševní aktivity a pomoc při orientaci v dnešním rychle se měnícím světě.

Gerontagogika jednak vychovává metodiky, kteří se věnují problematice volného času seniorů, jednak vychovává terapeuty pro práci s geriatrickými pacienty, ale je také větví andragogiky, která se nezabývá profesním vzděláváním, nýbrž rozvojem osobnosti seniorů v rámci celoživotního vzdělávání.

1.5 Význam vzdělávání seniorů v České republice

Vzdělávání seniorů podle Bartáka (2008, s. 11) „*je žádoucí aktivitou poproduktivní generace, převážně kulturně společenského rázu, která umožňuje starším spoluobčanům uspokojovat potřeby, jimž se v produktivním věku nemohli dostatečně věnovat.*“

Bočková a kol. (1994, s. 26) „*Výzkumy potvrzují, že vzdělávací aktivity v postproduktivním věku přispívají k pocitu důstojnosti a životního uspokojení, k začlenění do společnosti i k fyzickému a duševnímu zdraví. Tak např. Hawighurst vysvětluje vzdělávací potřeby seniorů na základě své teorie vývojových úkolů. Připomíná, že vzdělávání může usnadnit zvládnání těchto vývojových úkolů v průběhu života a může pomoci zajistit úspěšný přechod a adaptaci v pozdějších stádiích. Může také zlepšit orientaci v nových životních situacích a schopnost samostatně se rozhodovat. Vzdělávání ve starším věku se tak stává nutnou podmínkou pochopení života ve stále se měnícím světě.*“

Význam potvrzuje i Petřková, Čornaničová (2004, s. 51) „*Celoživotní učení je považováno za prostředek, který utváří budoucnost společnosti:*

- *podporuje osobní rozvoj jednotlivců*
- *pomáhá čelit rizikům, která ohrožují sociální soudržnost*
- *udržuje demokratické tradice*
- *reaguje na změny vyvolané stále globálněji ekonomickými a sociálními systémy.*“

„*Základní poslání edukace seniorů lze tedy vymezit ve dvou rovinách*

a) ve vztahu k jednotlivcům – seniorům

b) ve vztahu ke společnosti. “

Palán (2002) dělí funkce vzdělávání seniorů do těchto kategorií:

- všeobecně vzdělávací funkce (získávání nových poznatků, informací a dovedností);
- kulturně-umělecké (kultivace osobnosti prostřednictvím umění a kultury);
- poradenské (sociálně-psychologické, zaměřené na uchování přiměřené kvality života; v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje);
- zdravotní (zaměřené na aktivity směřující k udržení relativního zdraví a předcházení a oddalování omezení, která vyplývají ze stárnutí);
- právní a jiné poradenství.

Petřková a Čornaničová (2004) funkce specifikují obsáhleji a s určitým zaměřením:

Preventivní funkci mají aktivity, které pozitivně ovlivňují člověka v období senia a připravují ho s předstihem na toto období.

Anticipační funkci specifikují jako snahu, která má jedince připravit na celkovou změnu životního stylu v rámci odchodu do důchodu.

Rehabilitační funkci mají aktivity pro udržování a obnovování psychických i fyzických sil jedince ke spokojenému životu.

Adaptační funkce má za úkol zajišťovat určitý soulad mezi prostředím a organismem jedince.

Posilovací funkce velkou mírou podporuje aktivity seniorů, které rozvíjí dovednosti a kultivují jejich potřeby.

Komunikační funkce je specifikována tím, že jsou prostřednictvím vzdělávání seniorů ve společnosti, se kterou jsou nuceni komunikovat.

Kompenzační funkce vzdělávání je specifikována jako náhrada za ubývající sociální kontakty v období senia. Může být i kompenzací za nedostatek studijních příležitostí během produktivního věku jedince.

Aktivizační funkci má v začlenění jedince do společnosti a navozuje důležitý pocit smysluplného života.

Relaxační funkce je specifikována tím, že vzdělávání nabízí pocit cílevědomého trávení volného času.

Při zjišťování významu vzdělávání seniorů můžeme logicky vycházet ze vzdělávacích funkcí a cílů. Jestliže jsou plněny, tak vzdělávání má podle Vetešky a Vacínové (2011) jednak pozitivní vliv na průběh stárnutí a stáří každého jednotlivce a také pozitivně ovlivňuje připravenost člověka na životní změny. Současně také obnovuje a udržuje fyzický a duševní stav člověka pro další činnosti. Má význam i pro socializaci člověka v období senia a jeho prestiže ve společnosti.

Špatenková, Smékalová (2015, s. 35) pohlíží na vzdělávání seniorů takto: *„Senioři účastí na vzdělávací aktivitě nezískají jen vědomosti, znalosti a dovednosti, ale také pocit potřebnosti a užitečnosti. Vzdělávaný získává pocit, že své nově nabyté znalosti bude moci uplatnit a využít, což ho motivuje pro další vzdělávání a vytyčování nových cílů.“*

Dále pokračuje, že vzdělávací aktivity uspokojují nejen intelektuální ale také sociální a emocionální potřeby seniorů.

Všichni uvedení odborníci se shodují a uvádějí vzdělávání seniorů jako velmi přínosný fenomén jak z hlediska jedince, tak i společnosti. (Špatenková, Smékalová 2015)

2 OBJASNĚNÍ POJMU ZAKOTVENÝCH V NÁZVU PRÁCE

Název práce Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program pro seniory Poličska obsahuje odborné pojmy, které je třeba objasnit pohledu didaktiky a gerontagogiky protože práce je určena jak pedagogické, tak i nepedagogické veřejnosti.

2.1 Vzdělávací program – VP

„Na vzdělávací program lze pohlížet jako na projekt výuky vytvořený za účelem překlenutí výkonnostní mezery u jedince či skupiny osob.“ (Prášilová 2006, s. 26)

Z definice vzdělávacího programu vychází i jeho úkol, jako způsob doplnění znalostí ve vzdělávání u jedinců nebo skupin osob. (Prášilová 2006) Aby byl splněn úkol, vzdělávací program musí mít účinnost.

V případě účinnosti VP pro seniory, určeného pro volný čas, je situace ztížená akceptováním naplnění potřeby a očekáváním různorodé skupiny vzdělávaných.

Účinnost je i zde dána důsledným akceptováním komplexnosti, konzistentnosti, kontrolovatelnosti a přiměřenosti vzdělávacích cílů.

2.2 Vzdělávací proces

Pojem vzdělávací je v názvu proto, že hlavní myšlenkou je sestavení programu, který je určený pro proces vzdělávání – učení účastníků tj. dospělých, potažmo seniorů v rámci celoživotního vzdělávání.

Vzdělávání uvádí Beneš (1997, s. 49) „*Jde v něm o společenství učících a učících se. Člověk není vzděláván, ale učící se subjekt rozvíjí sám své znalosti a schopnosti. Vzdělání je nárok na individuální lidskou seberealizaci, které mají sloužit vzdělávací instituce.*“

Vzděláváním dospělých se zabývá andragogika, která přebírá poznatky z pedagogiky.

„*Pedagogika jako věda o výchově a vzdělávání v nejširším slova smyslu nabízí andragogice především poznatky z oblasti didaktiky, technologie učení a vzdělávání, znalosti o organizačních formách vzdělávání, o pedagogické interakci apod.*“ (Bednaříková 2012a, s. 42)

Vzděláváním seniorů se zabývá gerontagogika, avšak nemá svou metodologii a terminologii, a proto využívá terminologii didaktiky a andragogiky. Tato terminologie je používána v následujících kapitolách.

2.2.1 Definice vzdělávacího procesu

Bednaříková (2012b, s. 10) definuje „*Vzdělávání – proces dotváření osobnosti prostřednictvím přenášení informací, dovedností, návyků, kultury vytváří vzdělanost.*“

Mužík (2004, s. 13-14) definuje vzdělávání s ohledem na činitele takto: „*Vzdělávání lze charakterizovat jako proces, v němž si prostřednictvím vyučování člověk osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním (zejména interiorizací) – učením – přetváří ve vědomosti, dovednosti a návyky. Vzdělávání se odehrává mezi dvěma činiteli: mezi vzdělavatelem (učitelem, lektorem) a vzdělávaným (žákem, účastníkem). Z pohledu vzdělavatele jde o vyučování, z pohledu vzdělávaného jde o učení.*“

„Učení je aktivní činnost žáka (účastníka) spočívající v kvantitativním a kvalitativním nárůstu osvojených poznatků, ale také v přenosu a případné změně hodnot, postojů, zájmů a dalších prvků směřujících k dalšímu rozvoji člověka.“

2.2.2 Fáze vzdělávacího procesu

Proces vzdělávání – učení má několik fází:

1. Motivační – navození stavu, připravenosti k učení.
2. Poznávací – přijímání učebních informací, jejich porozumění a pochopení, utváření vědomostí.
3. Aplikační – plní význam pro využití, uplatnění nových vědomostí, jejich procvičování a prohlubování.
4. Diagnostická – informace (zpětná vazba) o výsledku učení a o dosažení cíle.“ (Bednářková 2008b)

V rámci poznávací fáze platí princip učení: Co slyším, zapomenu, co vidím, vzpomenu si, když jednám, naučím se.

2.2.3 Prvky vzdělávacího procesu

Za základní prvky vzdělávacího procesu považuje Veteška, Vacínová (2011)

1. Cíl – je dán společenskou potřebou, potřebami vzdělávací instituce a poptávkou;
2. Účastník – je vzdělávaný podle potřeb společnosti i podle svých potřeb;
3. Obsah – je vlastně učební látka;
4. Didaktické prostředky – jsou všechny skutečnosti, kterými se dosáhne splnění cílů;
5. Lektor – vzdělavatel je zprostředkovatelem učební látky.

Stejným způsobem vymezuje základní prvky didaktického procesu Mužík (2004).

Cíl

Každé vzdělávání má své učební cíle a stanovují se na základě potřeby účastníků vzdělávání. Cíle stanovené v rámci vzdělávacího programu jsou programové cíle.

Jestliže se jedná o program s dlouhodobější časovou dotací, stanovují se pro jednotlivé vzdělávací jednotky (moduly) ještě dílčí cíle. Ty je nutné řadit od nejjed-

nodušších ke složitým, od konkrétních k abstraktním. Účastníci je plní průběžně, aby dosáhli splnění cíle celého programu.

Při stanovení cílů je nutné promyslet, co potřebují účastníci znát nebo vědět, jaký obsah je pro ně důležitý, co je a co není podstatné, motivující, jaké mají účastníci vzdělávání dispozice, popř. způsobilost učit se.

Jestliže si vzdělávání budou v programu rozšiřovat vědomosti, jedná se o cíle poznávací – kognitivní. Na citovou stránku a na hodnoty osobnosti jsou zaměřené cíle postojoyé – afektivní. Na praktičnost a činnosti cíle výcvikové, dovednostní – psychomotorické.

Výše uvedené cíle by měly být stanoveny v rámci těchto vlastností a to jako komplexní – zaměřené na všechny tři oblasti osobnosti, v soudržnosti – konzistentnosti tzn. podřízení nižších cílů, cílům vyšším, kontrolovatelné, tzn. formulování cílů podle požadovaného výkonu, normy a podmínky výkonu a přiměřeně náročné, aby byly pro vzdělávané splnitelné.

Vlastnosti cílů ve vztahu k účastníkům vzdělávání zmiňuje Prášilová (2006). Cíle musí být v souladu s potřebami účastníků. Účastníci s nimi musí být seznámeni, musí být průběžně sledováno jejich plnění a současně musí probíhat i hodnocení cílů motivace a úspěšnosti procesu vzdělávání.

Účastník vzdělávacího procesu – senior

Jestliže se senior stane účastníkem vzdělávání, má jeho rozhodnutí důvody. Na základě výzkumu Mühlpachr (2001) uvádí, že pro účast na vzdělávání mají senioři tyto důvody:

- rozšíření nebo prohloubení stávajících poznatků, získání nových a orientování se v současném světě a společnosti;
- setkávání s vrstevníky a být součástí společenství, překonávání pocitu samoty;
- být aktivní, vykonávání smysluplné činnosti, do jisté míry být produktivní, užiteční;
- kompenzování pocitu intelektuálních i emocionálních nedostatků.

Další informace o specifičnosti seniorů poskytne kapitola 2.6 Senior.

Obsah

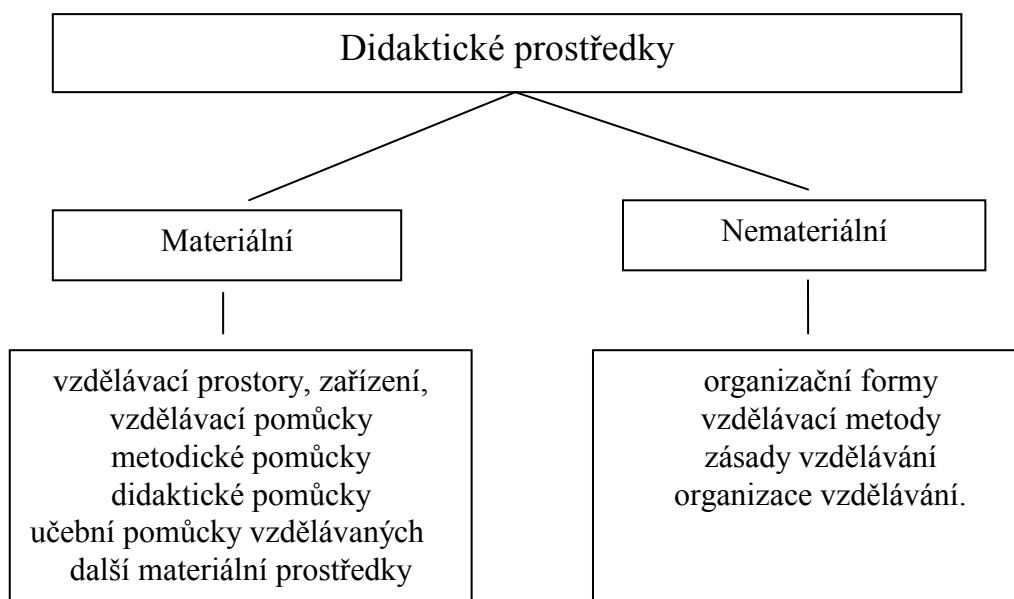
Obsah představuje hlavní prostředek vzdělávání a je nutné jeho vymezení tak, aby sloužil k naplňování vzdělávacích cílů. Na základě cílů je také sestavený.

Obsahem jsou skutečnosti, které chceme naučit. V andragogické didaktice není obsah výuky přesně vymezený jako ve školní didaktice dané učivo. Při vzdělávání seniorů obsah určují různé okolnosti např. cíl a typ vzdělávací akce, specifika vzdělávaných. Specifikace obsahu vzdělávací akce bude v tomto konkrétním případě provedena v jednotlivých modulech jako hlavní tematický celek.

Didaktické prostředky

Už ze samého pojmu vyplývá, že se jedná o prostředky vzdělávání, prostřednictvím kterých vzdělavatel dosahuje stanovených vzdělávacích cílů.

Dělení didaktických prostředků lze znázornit touto strukturou:

Materiální didaktické prostředky

1. Vzdělávací prostory a jejich zařízení

Jedná se o prostory využívané k didaktickým účelům. Zařízení výukových prostor – školní nábytek, vodovodní, elektroinstalační a klimatizační systémy, zatemňovací zařízení apod.

2. Vzdělávací pomůcky

Jako jediné z didaktických prostředků obsahují učební, pedagogické informace. Mohou to být učebnice, literatura určená k výukovým účelům, výukové zvukové a obrazové záznamy, reálie a modely využívané v didaktických intencích a v neposlední řadě i výukové počítačové programy. Některé tyto pomůcky lze studujícím prezentovat přímo, k prezentaci jiných potřebuje vyučující didaktickou techniku.

3. Metodické pomůcky

Jsou určené pro výkon výukových funkcí. Jedná se například o metodické příručky, odbornou literaturu z oblasti pedagogovy specializace, kopírovací přístroje pro potřeby množení učebních materiálů apod.

4. Didaktické pomůcky

„Didaktické pomůcky by měly být jednoduché, srozumitelné, názorné a měly by splňovat i estetické požadavky. Plní zejména funkce informativní, formativní, motivační a instrumentální.

Didaktické pomůcky vzbuzují zájem účastníků o probíranou látku, podporují jejich stimulaci a motivaci, umožňují demonstraci, ilustraci a snazší pochopení probíraného učiva, simulaci skutečnosti, navození bezprostředního dojmu, či zprostředkované zkušenosti evokací smyslového kontaktu, který usnadňuje zapamatování, fixaci a znovu vybavování demonstrovaného v žádoucích souvislostech a kontextu.“
(Barták 2008, s. 99)

Tato kategorie zahrnuje přístroje a technické systémy využívané pro vzdělávací účely, které umožňují nebo umocňují prezentaci některých druhů učebních pomůcek. Jedná se o soubor projekčních, auditivních (zvukových), audiovizuálních (prezentujících ozvučené obrazy) a multimediálních přístrojů a technických systémů. Do této kategorie materiálních didaktických prostředků řadíme i prostředky výpočetní techniky využívané pro výukové účely, patří sem počítače, tiskárny, skenery, plottery, apod.

5. Učební pomůcky vzdělávaných

Tato kategorie zahrnuje např. psací a rýsovací potřeby studentů, sešity, přezůvky, pracovní nářadí apod.

6. Další materiální prostředky

Jsou to propojovací kabely, stojany, podstavce, prostředky údržby a vše ostatní, co je nezbytné pro zajištění průběhu výchovně vzdělávacího procesu.

Nemateriální didaktické prostředky

1. Organizační forma vzdělávání

„Pojem organizační forma vzdělávání dospělých vyjadřuje vnější uspořádání vzdělávacího procesu s dospělými z hlediska času, prostoru a vztahu k jednotlivým aktérům a systému vzdělávání.“ (Bednaříková 2008b, s. 47)

Klasifikace forem

Formy jsou klasifikovány z různých hledisek a podle organizace vzdělávání. Podle množství účastníků se rozlišují formy individuální (samostatné studium), párové, skupinové a hromadné.

Z organizačního hlediska se člení na formy s trvalým složením účastníků, s nestálým složením účastníků.

Podle délky trvání jsou formy- jednorázové (účelové, vyvolané naléhavou potřebou), cyklické (určované dlouhodobým plánem). (Bednaříková 2008b)

Jiné členění forem vzdělávání dospělých uvádí Palán (2002). Je to členění podle časového uspořádání, vyučovacího prostředí, organizačního uspořádání studujících, interakce lektor – posluchač (vzdělavatel – účastník), stavu systémů, v nichž vzdělávání probíhá, zaměření vzdělávací akce.

2. Vzdělávací metody

Metoda je prostředkem k řízení procesu učení a tím i ke splnění cíle vzdělání. *„Metoda (řecky methodos) znamená cestu či postup směřující k určitému cíli. Ve vztahu k výchově a vzdělávání dospělých jde o záměrný, cílevědomě řízený a koordinovaný systém vyučovací činnosti lektora a stimulované učební činnosti účastníků. Je zaměřený na aktivní osvojování záměrně uspořádaného obsahu vyučování a směřuje k dosažení stanovených výchovně-vzdělávacích cílů.“* (Barták 2008, s. 34)

Metody lze vybírat a členit podle činitelů vzdělávání: cílů, principů (zásad), obsahu, účastníků vzdělávání a osobnosti vzdělavatele a časových a materiálních podmínek.

Barták (2008) členění metody podle těchto kritérií

- dle převažujícího zaměření výchovného působení;
- dle fází výchovy a vzdělávání;
- dle vyučovacích prostředků;
- dle přímého, či nepřímého poznávání reality;
- dle formy pomoci účastníkovi v procesu učení;
- dle úrovně vzdělávacích potřeb účastníků;
- dle inovace obsahu vyučování.

Bednaříková (2012b) člení metody podle míry aktivizace a samostatnosti účastníků vzdělávání

- výkladově ilustrativní – přednáška se využívá při předávání nových informací, kdy není možné využít předchozích znalostí a dovedností vzdělávaných;
- dialogické – rozhovor, diskuse se využívají k aktivizaci účastníků, rozvíjí jejich samostatné myšlení a vytvářejí znalosti, které může vzdělávaný dále využívat;
- problémové – stimulující tvorbu nových nápadů – brainstorming;
- komplexní řešení problémů – situační metoda, inscenační metoda.

Z praktického hlediska je ještě uvedeno členění výukových metod z hlediska

- interaktivního aspektu: diskusní, situační, inscenační, specifické a didaktické hry;
- didaktického: slovní, názorně demonstrační a praktické, tj. nácvik pohybových a pracovních dovedností, pracovní činnosti, grafické a výtvarné činnosti, hudební činnosti. (Veteška, Vacínová 2011)

Metody zážitkové pedagogiky

Jak bude předložený obsah vzdělávacího programu seniory chápán, jak bude zapamatovatelný, v tom hraje velkou úlohu prožitek, či zážitek, protože je nenahraditelný, jedinečný, individuální, intencionální, nepřenositelný a komplexní.

Z tohoto důvodu jsou uváděny poznatky ze zážitkové pedagogiky, která využívá moderní metody vzdělávání.

- Týmové vyučování, založené na týmové spolupráci vzdělávajících a vzdělávaných. Tato spolupráce vede k vyšším výkonům, než při samostatné práci a dává možnost využívat i náročnější programy a hry.

- Akční učení, kdy vzdělávání vytváří skupiny různého věku, které mají vlastní strukturu a sociální jednání, a proto dochází k prolomení generačních bariér a rozvíjí se tolerance.
- Situační a příběhová dramata, kdy proces učení probíhá ve zpětném uvědomování vlastního jednání, v situacích, příbězích a dějích, do kterých byli vzdělávaní vedeni.
- Kooperativní učení založené na spolupráci malých skupin vzdělávaných, kteří při plnění cíle jsou na sobě pozitivně závislí, ale osobně odpovědní při plnění úkolů od jednoduchých ke složitějším.

V zážitkové pedagogice má důležitou pozici motivace, kterou používá vzdělavatel s ohledem k obsahu vzdělávání nejen na začátku, ale i v celém průběhu výukové jednotky. Motivace působí prostřednictvím filmu, knihy, videozáznamu, povídky, básně, legendy, citátu, hudební skladby, písně, scénky, setkání s osobností, her, fotografií, obrazů, vlastním zapojením vzdělavatele a prostředím.

3. Vzdělávací zásady

Proces vzdělávání – učení se řídí didaktickými principy – zásadami, které vychází z Komenského „pravidla práce a života“ – pravidlo jasného cíle, pravidlo jednoty tří podmínek: umět, chtít a moci, pravidlo racionality.

Barták (2008) řadí mezi nejdůležitější:

- Princip optimálního řízení – jeho základem je využívání vědeckých poznatků a komplexní využívání didaktických principů a zásad, jakými jsou soustavnost, uvědomělost, aktivita, důslednost, přístupnost, úměrnost, názornost, spojování teorie s praxí a trvalost.
- Princip názornosti – uplatňuje se ve vyučovacím procesu jako používání didaktických pomůcek – vizuálních, auditivních, audiovizuálních, včetně prostředků informačních technologií.
- Princip přístupnosti a přiměřenosti – uplatňuje individuální, diferencovaný přístup k dospělým účastníkům vzdělávacího procesu podle úrovně jejich vědomostí, dovedností, zkušeností a návyků.
- Princip soustavnosti – v souvislosti na dříve nabyté a osvojené vědomosti, dovednosti a návyky navazují další informace v rámci studované problematiky.

- Princip kontinuity akce – příslušné teorie se podávají přesným postupem v přímém logickém pořádku při návaznosti na starší poznatky s cílem dosáhnout u účastníků ucelený systém poznatků.
- Princip uvědomělosti a aktivity – takový postup vzdělávací činnosti, kdy lektor vede k pochopení smyslu učení a k aktivnímu využívání osvojených poznatků.
- Princip trvalosti – vyjadřuje požadavek trvalého zapamatování vědomostí a dovedností.
- Princip spojení teorie s praxí – je pilířem motivace vzdělávaného a podstatou smysluplnosti vzdělávání.

Mezi zásady výuky dospělých (androdidaktické zásady) patří:

- zásada vědeckosti;
- zásada orientace na praxi;
- zásada motivace a participace;
- zásada individuálního přístupu;
- zásada zpětné vazby a transferu;
- zásada didaktické redukce;
- zásada členění výukového procesu;
- zásada názornosti;
- zásada orientace na volný čas. (Veteška 2011)

Oba autoři se shodují na stejné podstatě jednotlivých zásad – principů, ale každý autor používá jiné pojmenování.

4. Organizace vzdělávání

Je závislá na formě vzdělávání. Pro seniory, kteří se vzdělávají, prozatím formou přímé výuky, je možné organizovat hromadnou výuku, kooperativní výuku (párová, skupinová) a problémovou výuku.

Do organizace vzdělávání můžeme zařadit propagaci vzdělávání, lokaci místa vzdělávání, časový harmonogram vzdělávání – začátek, průběh, přestávky, ukončení, délka a četnost vzdělávání.

Osoba vzdělavatele seniorů

Bednaříková (2008b, s. 26) rozlišuje tři základní typy vzdělavatelů

„1. Profesionální vzdělavatelé dospělých, jejichž hlavní pracovní náplní je vzdělávací činnost

2. Vzdělavatelé dospělých na částečný pracovní úvazek

3. Dobrovolní (příležitostní) vzdělavatelé dospělých“

V nejobecnějším slova smyslu se jako vzdělavatel dospělých používá pojem lektor.

„Lektor je osoba, která řídí vzdělávací a rozvojové programy v rámci programů vzdělávání dospělých, ve kterých vyniká svou odborností.“ (Barták 2008, s. 118)

Osoba lektora ve vzdělávání seniorů je specifikovaná jako osoba, která by neměla vystupovat v roli informátora, ale spíše jako facilitátora, který usnadňuje učení zaměřením na potřeby, zájmy a osobnost účastníků vzdělávání.

Vzdělavatel musí mít nejen odborné znalosti z andragogiky, gerontagogiky a didaktiky, přirozenou autoritu, ale i schopnosti kreativní (umění zaujmout) a komunikativní. Komunikativnost spočívá v plynulém vyjadřování, používání vhodných termínů, spisovného jazyka, přiměřeného tempa řeči a přiměřené hlasitosti. Musí volit správné prostředky motivace, aby vzdělávaný zaujal a to nejen na začátku učení ale i v jeho průběhu.

Temperamentní, vynalézavá, charizmatická a pedagogicky vzdělaná osoba vzdělavatele může z běžné programové aktivity udělat nezapomenutelný zážitek a naopak z úžasného programu se může, díky osobě vzdělavatele s opačnými vlastnostmi, stát nudná nic neříkající záležitost.

Důležité jsou i osobní vlastnosti a kladné morální vlastnosti jako je čestnost, slušnost, empatie, trpělivost, schopnost připustit vlastní chybu.

Lektor musí dobře rozpoznat a usilovat o zmírnění nebo omezování nepříznivého účinku skutečností, které vzdělávanému komplikují poznávání. Tyto skutečnosti jsou označovány jako bariéry. (Špatenková, Smékalová 2015)

Percepční bariéry tj. překážky, které dospělému brání jasně vnímat podstatu problému. Bariéry kultury tj. v podobě nejrůznějších tvrzení, která se tváří jako

axiomy (např. hravost je jen pro děti, pěstování fantazie je ztrátou času). Bariéry pracovního prostředí, kdy prostředí může působit negativně, pokud v něm převažuje konzervatismus, formalismus, intelektuální či emoční sterilita, nedůvěra, ignorance, neochota ke spolupráci. Intelektuální a výrazové bariéry vycházejí z nedostatečné intelektuální výzbroje účastníků. Emoční bariéry lze charakterizovat jako překážky volného, nespoutaného myšlení, sdělování a jednání.

Čím lépe zná vzdělávající své posluchače, tím lépe na ně může didakticky působit a dosáhne tak požadované výsledky. (Barták 2008)

2.3 Modulový (program)

Kromě základní výukové jednotky, kterou je vyučovací hodina, Palán (2002) uvádí, že může být vyučovací jednotkou i modul.

Ovšem při výuce touto jednotkou je třeba učení zařadit s více přestávkami do dopoledních a odpoledních hodin. Nikdy se učení nesmí přesouvat do večera. Za nejvhodnější uvádí čas mezi 09:30–11:30 h. a 15:30–17:00 h.

Mužik (2004, s. 104) definuje vzdělávací modul takto: „*Vzdělávací modul je základní jednotkou školícího procesu, která je základem pro jeho realizaci. Modul je zpravidla omezen na jedno úzké téma výuky a zpravidla obsahuje: vymezení učebních cílů, cílovou skupinu adresátů výuky, učivo, vzdělávací formu, didaktické metody realizace modulu, vyučovací pomůcky, organizační zajištění, způsoby ověření znalostí účastníků, předepsanou pedagogickou dokumentaci.*“

Modulové uspořádání učiva vytváří tematické bloky. Vzdělávací modul je různě rozsáhlá, relativně ucelená část vzdělávacího programu, která splňuje následující kritéria. Umožňuje definovat určitý soubor učebních činností, situací, učiva, má jasně definované vzdělávací cíle a specifikovanou funkci, je relativně samostatná a je schopna zapojení do rozmanitých vzdělávacích cest či směrů studia, má definované výsledky a jejich hodnocení (evaluace) a umožňuje propojení s ostatními moduly (Prášilová 2006)

„*Moduly vlastně utvářejí určitou stavebnici, z níž se konstruuje učební plán. Témata modulů mohou být formulována jak v termínech poznávacích cílů, tak i v termínech činností.*“ (Skalková 2007, s. 90)

Konkrétní vzdělávací program pro seniory vznikne sestavením určitého počtu vzdělávacích modulů. Tento počet bude dán délkou a četností vzdělávání.

2.4 Socializační (program)

Socializace je označována jako „*proces osvojování specifických forem chování a všestranného začleňování do společnosti. Socializace je vrůstání jedince do norem chování a mezilidských vztahů, které vznikly v průběhu vývoje společnosti, které se přenášejí z pokolení na pokolení kulturní tradicí a jejichž dodržování je sledováno sociální kontrolou a systémem sankcí.*“ (Bednaříková 2012b, s. 10)

V tomto procesu je senior „*člověk završující životní fázi se specifickým postavením ve společnosti. Generace seniorů je tvořena lidmi, které navzájem něco spojuje a naopak vůči mladým generacím něco diferencuje. Z výzkumu Saka a Kolesárové vyplývá, že v souvislosti se stářím se česká populace obává více osamocení, než smrti.*“ (Holczerová, Dvořáčková 2013, s. 21)

Z jednotného základu pedagogického a sociálního jednání a také z jednoty procesu vzdělání a vývoje člověka, vychází Beneš (1997), podle kterého se stává vzdělávání dospělých součástí socializace dospělých. Opačně lze vycházet z toho, že socializací se dospělý vzdělává.

V seniorském věku jsou velmi důležité sociální kontakty. A různé situace, které vzdělávání přináší v rámci interakce (vzájemnému působení) mezi vzdělávanými, mezi vzdělávanými a vzdělavateli, ale i vzdělávanými a veřejností jsou příležitostmi pro jejich posilování.

Program bude socializační, protože bude podporovat sociální dovednosti a návyky v interakci vrstevníků různých obcí Poličska a sociální dovednosti a návyky v interakci různých generací.

2.5 Aktivizační (program)

Aktivizační je od slova aktivita „*Jako pedagogický pojem bývá rezervován jen pro tu skupinu činností, při nichž musí člověk projevit vyšší úroveň iniciativy, samostatnosti, musí vynaložit větší úsilí, postupovat energičtěji, být celkově výkonnější a efektivnější.*“ (Průcha, Walterová, Mareš 2003, s. 15)

Aktivizaci můžeme vnímat jednak z pohledu stárnutí a stáří, jednak z pohledu vzdělávání – učení.

2.5.1 Aktivizace jako součást stárnutí a stáří

U seniorů dochází vstupem do důchodu ke značné změně denního režimu. Mají méně povinností a mnohem více volného času. Svůj čas, ale často nejsou schopni využít smysluplně a mnohdy ztrácí životní smysl. Aby tomu tak nebylo, měl by hlavním programem této generace být aktivní život. Proto zcela zásadní a nedílnou součástí pestrého života seniorů jsou různé aktivity.

Ty se musí týkat nejen psychické, ale i fyzické stránky osobnosti. Aktivizace obou stránek musí být podmíněna jednak tím, aby senior chtěl, uměl a mohl činnost provádět, ale zřetel je nutno brát i na individuální rozdíly jedinců. Obě stránky osobnosti jsou na sobě závislé. Vždyť fyzická aktivizace zlepšuje možnosti pohybového aparátu, a tak kladně ovlivňuje duševní zdraví. Aktivizace psychické stránky ovlivňuje udržování sociálních kontaktů či komunikace obecně a je předpokladem vzdělávání, které vede s volnočasovými aktivitami a psychoterapeutickými rehabilitačními aktivitami k aktivnímu životu člověka ve věku senia.

2.5.2 Aktivizace jako součást procesu vzdělávání

V rámci zdravého stárnutí je pro seniory vzdělávání základním aktivizačním mechanismem. Při vzdělávání seniorů nejde o to, aby nové informace přijímali pasivně, ale aby byli aktivní, proto je nedílnou součástí úspěšného vzdělávání právě důsledná aktivizace. A té lze v průběhu učení dosáhnout využíváním takových prvků, které vzdělávaného nenechají v pasivitě.

2.5.3 Výhody aktivizačních prvků ve vzdělávání

Aktivizační prvky ve vzdělávání jsou velmi důležité, protože navodí atmosféru, poskytnou relaxaci, seznámí navzájem vzdělávané, zboří mezi nimi bariéry, poskytnou zábavu, otevrou komunikaci, předělí a ukončí téma, zdůrazní téma, emocionálně podpoří faktické sdělení, povzbudí týmovou spolupráci, upozorní na problém v týmu,

zvýší soustředění vzdělávaných, zapojí vzdělávané do problému, ukončí téma a posílí paměť.

[<http://osobnostnirozvojdvdv.cz/moduly/m1/06-5-hry-icebreakery-aktivizacni-prvky.html>. online]

2.6 Senior

2.6.1 Nástup období senia, adaptace

Období senia „je tedy poslední ontogenetickou vývojovou etapou. Souvisí se všemi předcházejícími fázemi, každá z nich vtiskla stáří svou pečeť, zanechala tu stopy. Současně však má stáří svá biologická specifika, která je zásadně odlišují od jiných vývojových stádií.“ (Pacovský 1991, s. 29)

Objasnění pojmu období stáří najdeme také v oboru psychologie, konkrétně v jedné z jejích disciplín, kterou je vývojová psychologie.

Pojem období senia nepoužívá Vágnerová (2000), ale používá pojem stáří a tuto etapu lidského života dělí na dvě období: rané stáří 60-75 let života a pravé stáří po 75. roce života.

Co se týká adaptace, uvádí „Zvládnutí zátěže stárnutí je závislé na schopnosti i motivaci aktivizovat přiměřené a účelné obranné mechanismy.

Úroveň celkové adaptace na stáří lze vymezit v rámci několika základních osobnostních dimenzí:

- a) aktivity – pasivity;
- b) optimismu – pesimismu;
- c) přijetí – popření reality.“ (Vágnerová 2000, s. 446)

Dále na úrovni tohoto rozdělení rozlišuje autorka pět modelů:

Člověk své stáří reálně akceptuje, je optimistický a aktivní, hledá způsoby, jak zvládnout obtíže stáří přijatelným způsobem.

Člověk je sice realistický a přijatelně optimistický, ale je pasivní, nevdá mu závislost na jiných. Není ambiciózní a spokojí se s málem. Takoví lidé mívají nízké sebehodnocení, nejsou ochotni vyvíjet nějakou aktivitu, protože nečekají, že by měla smysl. Nezáleží jim na tom, jak vypadají.

Člověk neakceptuje skutečnost, že stárne, nechce se s ní smířit. Takoví lidé bývají aktivní, v rámci popírání reality odmítají pomoc a demonstrují svou soběstačnost. Nechtějí ani vypadat jako starci.

Člověk realistický a zároveň pesimistický, považuje stáří za katastrofu. Bývá aktivní, ale občas volí nepřiměřené způsoby reagování, někdy až agresivitu, občas se projeví i autoagrese. Takoví lidé od života nic dobrého nečekají a v důsledku toho někdy převažuje ve vztahu k okolí hostilita, jsou zahořklí a nenávistní.

Člověk s rezignujícím a pesimistickým postojem k vlastnímu stáří. Je spíše krajní alternativou. Tito lidé bývají depresivní a pasivní. Ve svém životě už nic pozitivního neočekávají a ani si nemyslí, že by pro zlepšení své situace mohli cokoliv udělat.

A určuje změny probíhající ve stáří

a) tělesné změny

Jsou viditelné na zevnějšku člověka (zhubnutí, ztloustnutí, přihrbení, zešedivění vlasů, vráscitost) a to vede k ovlivnění jeho sociálního statusu. Jsou způsobené nemocemi při nahromadění různých nepříznivých vlivů. Při větším počtu onemocnění, většinou chronického typu, pak mluvíme o polymorbiditě;

b) psychické změny

Jsou změny neviditelné, založené na individuálním podkladu stárnoucího jedince v rámci různých funkčních a strukturálních změn mozku;

- viditelně se změny projevují v chování a jednání a nejzřetelněji ve změnách poznávacích procesů. (Vágnerová 2000)

Podle vývojové psychologie se jedná změny v těchto oblastech:

- v aktivační úrovni (staří lidé jsou pomalejší a prodlužují se jejich reakční časy, potřebují delší dobu pro svá rozhodnutí, a problém samotného rozhodnutí představuje velkou zátěž);
- v oblasti orientace v prostředí (jako důsledek úbytku sluchové a zrakové ostrosti);
- v úbytku paměťových kompetencí (dochází k poruchám paměti v rámci vybavování a ukládání informací a v rámci oblasti epizodické paměti, která se týká osobních zkušeností) a s tím souvisejícím učením (paměť sémantická, která se týká obecných znalostí, bývá trvalejší).

Dochází také ke změnám regulačních procesů:

- změny emočního prožívání a emoční reaktivity – citová labilita, horší ovládnání emočních projevů;
- změny a výkyvy emočního ladění – časté změny nálady a pocitů
- změny vůle – lpění na stereotypu, těžké rozhodování a uskutečnění rozhodnutí, stálost, vytrvalost, trpělivost;
- pokles potřeby změn – snížení potřeby stimulace, snížení potřeby učení;
- zvýšení potřeby emoční podpory – citové jistoty a bezpečí, seberealizace, otevřené budoucnosti a naděje.

Nastávají změny osobnosti:

- obtíže v orientaci způsobují opatrnost, nerozhodnost, puntičkářství;
- změna emotivních projevů – bázlivost úzkostnost, sklon k nespokojenosti.

c) Změny postojů a sociálního chování

Staří lidé bývají ve svém soukromí ve větší míře izolováni z důvodu ztráty některých sociálních kontaktů. Proto dochází k větší koncentraci na sebe, na rodinu a známé v nejbližším okolí.

Mají potřebu sociálního kontaktu a hledají způsob jejího uspokojování

- soukromím;
- preferencí kontaktů se známými lidmi;
- potřebou kontaktu s vrstevníky;
- hledáním způsobů vyhnout se samotě a opuštěnosti.

Mají potřebu komunikace, která je součástí sociálního kontaktu, má však své specifické znaky:

- nedoslýchavost;
- zvýšená pomalost pro zpracování informace a vyjádření odpovědi;
- obtížné vybavování potřebných slovních výrazů;
- časté opakování sdělení;
- obtížná komunikace ve skupině;
- komunikace prostřednictvím svých tělesných potíží.

Mühlpachr (2001) používá pro člověka v období senia pojem senior (pojem bude nadále uváděn i v následujícím textu práce) a člení toto období života v rámci kalendářního stáří.

„65-74 mladí senioři (dominuje problematika adaptace na penzionování, volného času, aktivit, seberealizace)

75-84 staří senioři (změna funkční zdatnosti, specifická medicínská problematika, atypický průběh chorob)

85 a více velmi staří senioři (na významu nabývá sledování soběstačnosti a zabezpečení).“ (Mühlpachr 2001, s. 11)

2.6.2 Postoj současné společnosti k seniorům

a) podle odborné literatury:

„V naší společnosti začíná vznikat patologický nedostatek mezigeneračního setkání a vzájemné komunikace, rozdělení podle věkových kategorií zdůrazňuje spíše rozdíly než spojující prvky. Jakákoliv vada nebo porucha prohlubuje propast vytvořenou na základě věkové segregace. U staršího člověka se už jakoby automaticky předpokládá zdravotní postižení, které omezuje jeho možnosti fungování v oblasti pracovní, společenské, rodinné.“ (Slowík 2007, s. 154)

Ve Vývojové psychologii se uvádí *„Postoj současné společnosti ke stáří a starým lidem je spíše negativní. Stáří je chápáno jako období, kdy může člověk pouze chátrat, v nejlepším případě si zachová část toho, co získal dřív. Jeho zkušenosti i kompetence ztrácejí svůj význam, pro společnost není takový člověk ničím přínosný. Hodnotový systém této společnosti, který zdůrazňuje zachování všech, především biologicky podmíněných kompetencí mládí (mladistvého vzhledu, výkonu atd.), staré lidi silně znevýhodňuje. Tuto tendenci podporují i média, která různým způsobem potvrzují značný význam vnějšího vzhledu a proklamované svěžesti jako současnou normu. To zároveň znamená, že cokoliv, co takové není, je považováno za podřadné.*

Z tohoto hodnotového systému vzhází ageismus – postoj, který vyjadřuje obecně sdílené přesvědčení o nízké hodnotě a nekompetentnosti stáří a projevuje se podceňováním, odmítáním, event. až odporem ke starým lidem.“ (Vágnerová 2000, s. 443)

Problémem vztahu společnosti ke starým lidem, integrací seniorů do společnosti, zlepšováním jejich statutu a definováním jejich sociálních potřeb se zabývá sociální gerontologie.

b) z názorů na internetových stránkách

„Stáří si už mnoho lidí neváží. Všude se ozývá jen: mládí. Jeho kladné stránky jsou vyzvedány, a záporné často přehlíženy. Člověk by chtěl zůstat věčně mladý a žít pokud možno co nejdéle, ale bojí se zestárnout. Šedivý pán a stará paní cítí instinktivně své slabé sociální postavení, nepatrnou vážnost.“

[<http://jasnyj.blog.cz/1011/37-o-nasem-vztahu-ke-starym-lidem-a-k-rodicum>. online]

„Stáří je vyústěním a naplněním lidství. Nefunkční vztahy ke starým lidem a mezi rodiči a dětmi jsou znakem krize dnešní společnosti.“

[<http://denikreferendum.cz/clanek/14667-stari-a-mezigeneracni-vztahy>. online]

„Téměř 80% účastníků odpovědělo, že k nim má úctu a čerpá z jejich zkušeností. Naopak 11,4% senioři vadí a 1,63% účastníků je považuje za přítěž, o kterou se společnost musí starat. Výsledky ankety ukazují překvapivě pozitivní vztah k seniorům. V poslední době se však stále častěji můžeme setkat s tím, že současní i budoucí důchodci jsou prezentováni jako jakési nepříjemné břemeno společnosti. Politici donekonečna vyčísľují, kolik důchodců bude muset žít jeden práce schopný za 10, 20 či 30 let a jaká to bude katastrofa.“

[<http://www.helples.cz/forum/default.aspx?g=posts&t=101>. online]

c) z vlastních postřehů a zkušeností

Podle kvality péče i zájmu státu o vzdělávání jedinců v období senia se pozná úroveň a morální vyspělost společnosti ve státu. Dnešní populace má problémy s akceptací stáří. Zcela souhlasím s autorem článku Stáří a jeho integrace do společnosti, z něhož uvádím:

„Hodnotový systém dnešní společnosti je mládí. Starý člověk, stáří a smrt jsou na okraji zájmu dnešní společnosti. Ztratila se kontinuita generací? Soužití lidí různého věku bylo dříve samozřejmostí. Přirozený model zrození, dosažení dospělosti, stáří a smrti je dnes velmi vzácný. Mládí nemá potřebu cítit sounáležitost se starým člověkem. Vnímá ho jako překážku, nepotřebnost. Vidí ho jako „svůj vzor konce života“ a bojí se. Často trpí „naučeným“ odporem ke skupině lidí, která je vnímána jako nežádoucí. Neočekává, že ho může starý člověk něčemu naučit. Postoj dnešní společnosti je ke stáří silně odmítavý. Negativní, podceňující“ (BENEŠOVÁ, Eva.

Stáří a jeho integrace do společnosti. *Ošetřovatelská péče, odborný časopis zdravotnických pracovníků v sociálních službách* 3/12, s. 21, MK ČR E 19833)

Současná společnost se zabývá problematikou stáří a mezigeneračními vztahy, snaží se dělat vše pro zkvalitnění života seniorů. Ovšem aby toto úsilí vyznělo kladně, záleží především na výchově mladé generace, nejen ve státních institucích, ale především v rodině, z které by měla pozitivní mezigenerační vztahy přejímat.

3 STRATEGIE ŠETŘENÍ PRO REALIZACI VYPRACOVÁNÍVZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

Protože cílem bakalářské práce bylo vypracování vzdělávacího programu, jako metodického materiálu, bylo provedeno šetření.

3.1 Kroky šetření

Cíle šetření:

Stanovit současnou situaci ve vzdělávání seniorů Poličska.

Zjistit, zda má vzdělávání pro seniory Poličska význam a jejich postoje vůči vzdělávání.

Zjistit správnost aspektů vzdělávacího programu na základě potřeb vzdělávání seniorů Poličska.

Zjistit optimálnost podmínek a lokality, kde by mohlo vzdělávání seniorů na Poličsku probíhat vytvořeným vzdělávacím programem.

Skutečnosti šetření byly stanoveny na základě cílů šetření

- poptávka po vzdělávání seniorů;
- způsob a nabídka vzdělávání seniorů;
- obsah vzdělávání;
- zda a který subjekt vzdělávání seniorů na Poličsku realizuje;
- profil účastníka vzdělávání;
- informovanost o vzdělávání seniorů na Poličsku;
- postoje vůči vzdělávání;

- význam vzdělávání pro seniory Poličska;
- aspekty vzdělávacího programu na základě potřeb vzdělávání seniorů Poličska
bezbariérová budova, místnost ke vzdělávání, osvětlení místnosti, ztemnění místnosti, vybavení vhodným nábytkem, uložení kompenzačních pomůcek, hygienické zařízení pitný režim, regionální stravování audiovizuální a výpočetní technika dopravní dostupnost zdravotní dostupnost;
- demografická situace Poličska.

Vhodnými **metodami šetření** byl v tomto případě **dotazník a strukturované i nepřímé pozorování**.

Dotazník má cíl a promyšlenou strukturu, tvořenou ze vstupní části, která obsahuje: název, adresu tazatele, vysvětlení cíle, pokyny k vyplnění s konkrétním příkladem dále pak z vlastních otázek, kdy položky jsou sestavovány na základě schopností dotazovaných. Podle stupně otevřenosti má otázky uzavřené, umožňují odpověď ano, ne, nevím, otázky otevřené s velkou volností odpovědí. Otázky škálované, dávají v odpovědi možnost hodnocení jevu. Položky v dotazníku musí být všem respondentům jasné a srozumitelné. (Chráška 2007)

Pozorování „*znamená sledování činnosti lidí, záznam nebo popis této činnosti a její hodnocení. Předmětem pozorování jsou osoby, ale i předměty, se kterými tyto osoby pracují, a dále i prostředí, ve kterém se činnost uskutečňuje.*“ (Gavora 1996, s. 16)

Metoda pozorování má způsob pozorování **strukturovaného** a nepřímého:

„Při prvním způsobu pozorovatel už před zahájením pozorování ví velmi přesně, co a jak bude pozorovat. Stanovil si druhy jevů, na které své pozorování zaměří.“
(Gavora 1996, s. 16)

V **nepřímém** pozorování, pozorovatel pozoruje činnost osob zprostředkovaně záznamem pozorování, videonahrávkou, audionahrávkou, písemným protokolem.
(Gavora 1996)

Dále byly vybrány tyto **soubory k šetření**:

- všechny subjekty, které by mohly seniory Poličska vzdělávat a podle typu byly rozděleny do šesti kategorií

1. kategorie – zařízení pro seniory

Domov pro seniory Bystré (DS Bystré)

	Dům s pečovatelskou službou „Penzion“ Polička (DPS Polička), Domov důchodců Polička (DD Polička)
2. kategorie – mikroregiony	Mikroregion Poličko Kraj Smetany a Martinů
3. kategorie – kulturní zařízení	Tylův dům Polička, Pontopolis Polička
4. kategorie – knihovny	Městská knihovna Bystré Městská knihovna Polička
5. kategorie – školy	SOŠ a SOU Polička SOU obchodní Polička
6. kategorie – obce Polička	Borová, Březiny, Bystré, Hartmanice Jedlová, Kamenec, Korouhev, Květná Nedvězí, Oldřiš, Polička, Pomezí Pustá Kamenice, Pustá Rybná, Rohozná Sádek, Stašov, Široký Důl, Telecí Trpín, Svojanov
7. kategorie – místní akční skupina	MAS Poličko;

- senioři, kteří mají konkrétní zkušenosti se vzděláváním, protože jsou účastníky vzdělávání v DS Bystré a DPS Polička;
- demografická mapa Polička.

Výsledky metod šetření.

Z šetření pro realizaci tvorby vzdělávacího programu byl proveden jednak průběžně komentář, jednak celkový závěr a výsledky metod byly zpracovány do tabulek a grafů pro názornost a ilustrativnost.

3.2 Etapy šetření

Šetření pro realizaci vzdělávacího programu proběhlo v měsíci září 2015 a to ve dvou etapách, jako pilotní šetření a jako výzkumné šetření. Pro každé šetření byly stanoveny cíle šetření, skutečnosti, které budou v šetření, metody šetření, výběr šetřených souborů.

3.2.1 1. Etapa pro realizaci – pilotní šetření

Cílem této etapy šetření bylo zjištění současné situace ve vzdělávání seniorů Poličska na malém vzorku respondentů. **Bylo zjišťováno**, které subjekty vzdělávají, jakým způsobem, jakými metodami, jakým obsahem a jaká je nabídka i poptávka.

Dotazník I (Příloha C) šetří současnou situaci ve vzdělávání seniorů Poličska.

Obsahuje celkem 6 otázek, z toho 4 uzavřené a 2 otevřené.

Pro splnění stanoveného cíle byly položeny ke skutečnostem v pilotním šetření otázky. Byly koncipovány tak, aby byly srozumitelné pro nepedagogickou veřejnost.

Bylo šetřeno, zda a který subjekt vzdělávání seniorů na Poličsku realizuje. Otázkou č. 1: Organizuje vaše obec, městys, město vzdělávání seniorů?
Byl šetřen způsob a nabídka vzdělávání seniorů. Otázkou č. 2: Jestliže ano, děje se tak pravidelně nebo příležitostně? Otázkou č. 3: Jakým způsobem? Otázkou č. 4: Probíhá u vás vzdělávání seniorů podle vzdělávacího programu?
Byl šetřen obsah vzdělávání Otázkou č. 5: Na jaké téma?
Byla šetřena poptávka po vzdělávání seniorů Otázkou č. 6: Jaký je ze strany seniorů o vzdělávání zájem?

Jako **šetřené soubory** byly náhodně vybrány čtyři subjekty z Poličska, každý jiného typu. Byl to městys Svojanov, Městská knihovna Bystré (MK Bystré), Domov pro seniory v Bystrém (DS v Bystrém) a Dům s pečovatelskou službou „Penzion“ Polička (DPS Polička). Dotazník by poslán emailovou poštou starostovi obce, knihovnici, ředitelce Domova pro seniory v Bystrém a řediteli Domu s pečovatelskou službou „Penzion“ Polička. Od tří subjektů, byl vyplněn a vrácen, pouze ředitelka z DS Bystré neodpověděla.

Výsledky pilotního šetření jsou pro přehlednost zpracovány do tabulky.

Tab. 1 Výsledky pilotního šetření

Subjekty	Obec Svojanov	Městská knihovna Bystré	DS v Bystrém	DPS Polička
Otázky				
Otázka 1.	Ne	Ano	Dotazník nevyplněn	Ano
Otázka 2.	Ne	Příležitostně		Pravidelně
Otázka 3.	Ne	Přednáška		Poličská U3v
Otázka 4.	Ne	Ne		Ne
Otázka 5.	Ne	Všeobecné		Historie, Zdraví
Otázka 6.	Ne	Velký		Velký

Závěr pilotního šetření

Z malého vzorku respondentů je patné, že se na Poličsku vzdělávání seniorů realizuje. Probíhá pouze příležitostně bez systému. Nejčastější metodou je přednáška s obsahem všeobecného zaměření, historie a zdraví, ovšem bez metodického materiálu. Poptávka seniorů po vzdělávání je velká. Od ředitelství DS Bystré není známo, z jakého důvodu dotazník nebyl vyplněn, ale podle informací z Bysterských novin, dostupných na [<http://www.bystre.cz/mesto/mesto-a-okoli/bysterske-noviny>. online] probíhá každý měsíc v DS Bystré program besed.

3.2.2 2. etapa pro realizaci, výzkumné šetření

Výzkumné šetření navázalo na výsledky pilotního šetření.

V rámci tohoto šetření byl použitý pro hromadné získání údajů od velkého počtu dotázaných Dotazník I, Dotazník II, pro přímé sledování reálných jevů a pro získanou kvantitu údajů metoda strukturovaného pozorování a metoda nepřímého pozorování.

a) **Dotazník I**

Cílem šetření bylo opět zjistit, jaká je současná situace ve vzdělávání seniorů Poličska, ale v rámci všech ostatních možných vzdělavatelů.

Pro splnění stanoveného cíle byly dány stejné otázky jako ke skutečnostem v pilotním šetření.

Průvodní dopis nebyl samostatnou součástí, aby se respondenti nemuseli zdržovat otevíráním dalšího souboru, protože dotazník byl zasílán formou emailové pošty a to těmto 29 respondentům v jednotlivých kategoriích.

1. kategorie – zařízení pro seniory	Domov důchodců v Poličce
2. kategorie – mikroregiony	Mikroregion Poličsko Kraj Smetany a Martinů
3. kategorie – kulturní zařízení	Tylův dům Polička, Pontopolis Polička
4. kategorie – knihovny	Městská knihovna Polička
5. kategorie – školy	SOŠ a SOU Polička, SOU obchodní Polička
6. kategorie – obce Poličska	Borová, Březiny, Bystré, Hartmanice Jedlová, Kamenec, Korouhev, Květná Nedvězí, Oldřiš, Polička, Pomezí Pustá Kamenice, Pustá Rybná, Rohozná Sádek, Stašov, Široký Důl, Telecí, Trpín
7. kategorie – místní akční skupina	MAS Poličsko

Výsledky

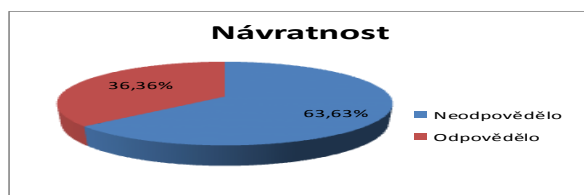
Všechny výsledky z šetření jsou prezentovány číselně i v procentech a byly pro přehled sestaveny do tabulek a znázorněny pomocí výsečových a pruhových grafů s komentářem. Do výsledků jsou pro celkový přehled daného šetření zahrnuty i subjekty z pilotního šetření.

Dotazník I

Celkem byl zaslán 33 respondentům, odpovědělo 12 respondentů. Návratnost je 36 %.

Tab. 2 - Návratnost dotazníků

Zasláno 33 dotazníků	Odpovědělo 12	36 %
-------------------------	------------------	------

Graf 1 - Návratnost dotazníku

Komentář

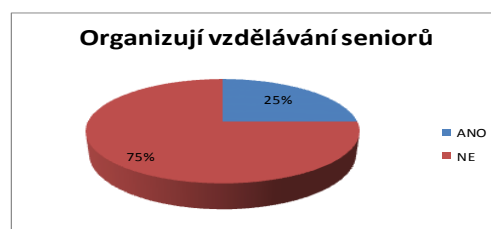
Předpokladem bylo, že o problém vzdělávání seniorů bude u respondentů – subjektů větší zájem. Návratnost je ovšem, poměrně nízká a vypovídá o přístupu a nezájmu o daný problém.

Analýza otázek výzkumného šetření

Otázka č. 1: Organizujete vzdělávání seniorů?

Tab. 3 - Organizace vzdělávání seniorů

Organizujete vzdělávání seniorů?		
Ano	3	25 %
Ne	9	75 %

Graf 2 - Organizace vzdělávání seniorů

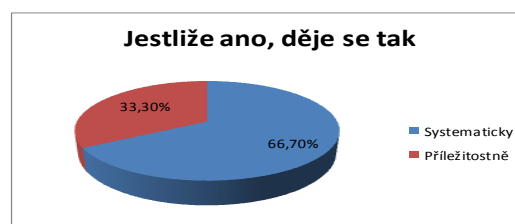
Komentář

Možnosti vzdělávání na Poličsku mají senioři velmi malé. Ze tří subjektů organizuje vzdělávání seniorů jedna obec a DPS Polička a DS v Bystrém.

Otázka č. 2: Jestliže ano, děje se tak pravidelně nebo příležitostně?

Tab. 4 – Způsob organizace

Jestliže ano, děje se tak ...		
Systematicky	2	33 %
Příležitostně	1	67 %

Graf 3- Způsob organizace

Komentář

Systematicky vzdělává jedna obec a DPS Polička, další subjekt vzdělává příležitostně.

Otázky č.

3.: Jakým způsobem?

4.: Na jaké téma?

5.: Probíhá u vás vzdělávání seniorů podle vzdělávacího programu?

6.: Jaký je ze strany seniorů o vzdělávání zájem?

Jsou analyzovány formou tabulky.

Tab. 5 – Metody, obsah, systém, zájem

Forma vzdělávání	Vzdělávací metoda	Vzdělávací téma	Vzdělávací program	Zájem o vzdělávání
1. zařízení pro seniory Poličská U3V	Přednáška	Historie, Zdraví	Ne	Velký
2. zařízení pro seniory žádná	Přednáška	Historie, Zdraví	Ne	Velký
Obce – kurzy	Přednáška	Cizí Jazyky, Počítačová Gramotnost, Finanční Gramotnost	Ne	Velký

Komentář:

Ze tří subjektů, které organizují vzdělávání seniorů, mají dva svůj vzdělávací systém, ale ne podle vzdělávacího programu. Z metod je nejvíce používaná přednáška, nejoblíbenější téma je historie a zdraví, pak následuje jazyková, počítačová a finanční gramotnost. O vzdělávání je ze strany seniorů velký zájem.

Celkový závěr z výzkumného šetření Dotazník I

Návratnost Dotazníku I byla poměrně nízká. V případě obcí se u vzdělávání seniorů jedná o problém přetížení obcí a skutečnost, že zatím z žádné legislativy vzdělávání seniorů pro obce nevyplývá a není řešeno ani po finanční stránce.

Na Poličsku mají senioři velmi malé možnosti vzdělávání. Ze subjektů organizuje vzdělávání seniorů obec Pustá Kamenice a DS Bystré a DPS Polička.

Systematicky vzdělává Pustá Rybná ve formě kurzů, DPS Polička formou Poličské univerzity třetího věku. DS Bystré vzdělává seniory příležitostně metodou besed, a proto nemá žádný systém. Žádný z uvedených subjektů nevzdělává podle metodiky vzdělávacího programu.

Jako metoda je nejvíce používaná přednáška, nejoblíbenější téma je historie a zdraví, pak následuje jazyková, počítačová a finanční gramotnost. O vzdělávání je ze strany seniorů velký zájem.

b) Dotazník II

Cílem šetření Dotazník II (Příloha D)

Bylo zjištěno, zda má vzdělávání pro seniory Poličska význam a jejich postoje vůči vzdělávání.

Zjistit správnost aspektů vzdělávacího programu na základě potřeb vzdělávání seniorů Poličska.

Skutečnosti šetření

Pro splnění stanoveného cíle byly položeny ke skutečnostem šetření otázky. Byly koncipovány tak, aby byly srozumitelné pro nepedagogickou veřejnost.

<p>Byl šetřen profil respondentů</p> <p>Otázkou č. 1: Kdo jste?</p> <p>Otázkou č. 2: Jaký je váš věk?</p> <p>Otázkou č. 3: Kde bydlíte?</p>
<p>Byla šetřena informovanost o vzdělávání seniorů na Poličsku</p> <p>Otázkou č. 4: Máte informace o vzdělávání seniorů na Poličsku?</p> <p>Otázkou č. 5: Z jakých zdrojů jste se dověděl/a o možnosti vzdělávání na Poličsku?</p>
<p>Byly šetřeny postoje vůči vzdělávání</p> <p>Otázkou č. 6: Absolvoval/a jste již jako senior nějaké vzdělávání?</p> <p>Otázkou č. 7: Uveďte vaše důvody vzdělávání.</p>
<p>Byl šetřen význam vzdělávání pro seniory Poličska</p> <p>Otázkou č. 8: Je pro Vás vzdělávání přínosem?</p> <p>Otázkou č. 9: Jak reaguje na Vaše vzdělávání rodina a okolí?</p> <p>Otázkou č. 10: Doporučíte vzdělávání ostatním seniorům?</p>
<p>Šetřeny byly aspekty vzdělávacího programu na základě potřeb vzdělávání seniorů Poličska.</p> <p>Otázkou č. 11: Jakou délku vzdělávání preferujete?</p> <p>Otázkou č. 12: Jakou preferujete četnost vzdělávání?</p> <p>A otázkou č. 13: O jaký obor byste měl/a zájem?</p>

Dotazník II byl určen respondentům seniorům, kteří se již vzdělávají ve výše uvedených subjektech na Poličsku a to v DS Bystré a v DPS Polička a mají tedy konkrétní zkušenosti. Po osobní domluvě s ředitelkou a sociální pracovnící DS Bystré byli doporučeni tři uživatelé sociální služby. Dotazník byl předán osobně a s každým individuálně vyplněn.

V DPS Polička bylo jednáno s panem ředitelem, který doporučil a zajistil čas k předání a instrukcím pro vyplnění Dotazníku II před zahájením výuky Poličské univerzity třetího věku ve dvou termínech 8. 9. a 15. 9. 2016 celkem 77 respondentů. Vyplněné dotazníky byly vráceny po ukončení výuky. Dotazník II obsahuje celkem 13 otázek, z toho 8 škálovaných a 5 uzavřených.

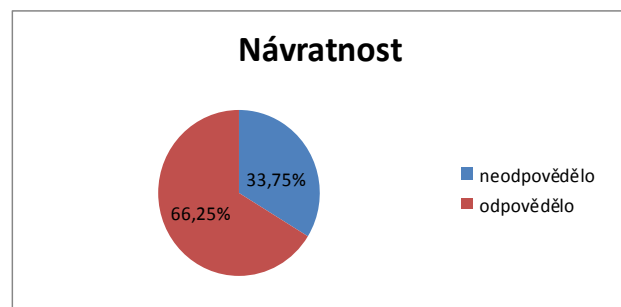
Otázky dotazníku byly formulovány vzhledem k cílové skupině respondentů. Dotazník byl předán osmdesáti respondentům, kteří se vzdělávají ve výše uvedených zařízeních pro seniory. Všichni respondenti byli předem obeznámeni s dobrovolností při vyplňování a odevzdání dotazníku.

Analýza výsledků šetření Dotazník II

Odpovědělo 53 respondentů. Návratnost je tedy 66 %

Tab. 6 - Návratnost

Návratnost, předáno 80 dotazníků		
Odpovědělo	53	66 %

Graf 4 - Návratnost

Komentář

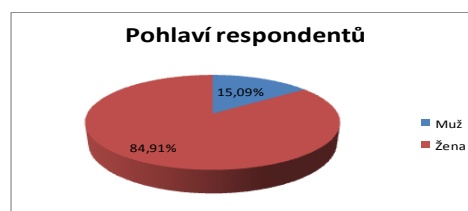
Z hlediska dobrovolného přístupu k vyplňování dotazníku nebyl předpoklad 100% návratnosti, což se také šetřením potvrdilo.

Analýza jednotlivých otázek.

Otázka č. 1: Kdo jste?

Tab. 7 - Profil respondentů

Kdo jste?		
Muž	8	15 %
Žena	45	85 %

Graf 5 - Profil respondentů

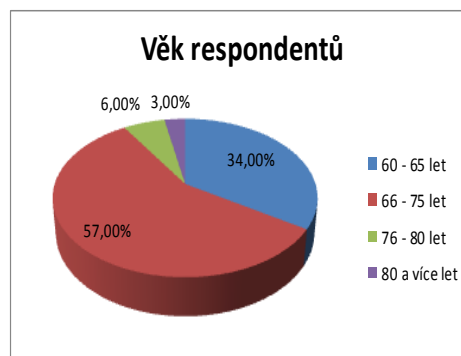
Komentář

Takto velké procento vzdělávaných žen odpovídá tomu, že ženy vyhledávají klidové naplnění času a muži jsou i v seniorském věku aktivní v rámci tvořivých činností.

Otázka č. 2: Jaký je Váš věk?

Tab. 8 – Věk respondentů

Jaký je Váš věk?		
60-65 let	18	34 %
66-75 let	30	57 %
76-80 let	3	6 %
80 let a více	2	3%

Graf 6 – Věk respondentů

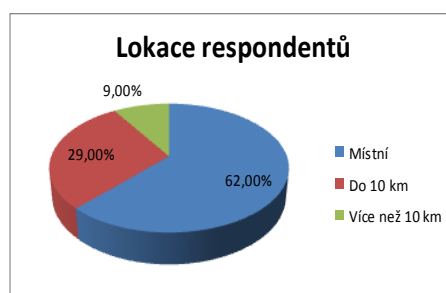
Komentář

Věkové složení respondentů odpovídá prodloužení produktivního věku 60-65 let, pak 76-80 let a více odpovídá skutečnosti přibývajících příznaků fyzických a psychických změn osobnosti člověka, a proto je malý zájem o vzdělávání. Cílovou skupinou pro vzdělávání jsou tedy nejvhodnější senioři od 66 do 75 let.

Otázka č. 3: Kde bydlíte?

Tab. 9 - Lokace respondentů

Kde bydlíte?		
Jsem místní	33	62 %
Do 10 km	15	29 %
Více než 10 km	5	9 %

Graf 7 – Lokace respondentů

Komentář

Je jisté, že největší je účast místních seniorů, a dále je úměrná vzdálenosti bydliště seniorů. Proto ideální místo pro vzdělávání seniorů je v dopravní dostupnosti do 10 km.

Otázka č. 4: Máte informace o vzdělávání seniorů na Poličsku?

Tab. 10 – Informovanost respondentů

Máte informace o vzdělávání seniorů na Poličsku?		
Ano	53	100 %
Ne	0	0 %

Graf 8 – Informovanost respondentů

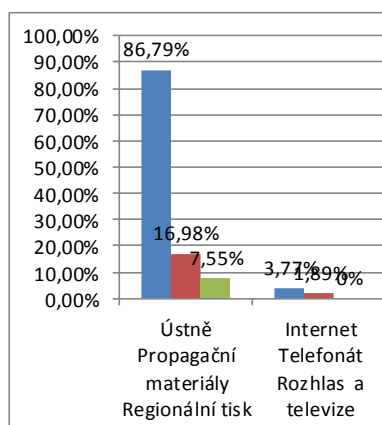
Komentář

Všichni respondenti měli informace, že na Poličsku je organizováno vzdělávání seniorů.

Otázka č. 5: Z jakých zdrojů jste se dozvěděl/a o možnosti vzdělávání seniorů na Poličsku?

Tab. 11- Informační zdroje

Z jakých zdrojů jste se dozvěděl/a o možnosti vzdělávání seniorů na Poličsku?		
Ústně od známých, přátel	46	87 %
Propagační materiály	9	17 %
Regionální tisk	4	8 %
Internet	2	4 %
Telefonát	1	2 %
Rozhlas, televize	0	0 %

Graf 9 – Informační zdroje

Komentář

Největší zdroj informací o možnosti vzdělávání je pro seniory forma ústního podání od přátel a známých, kteří mají se vzděláváním zkušenosti, druhý je propagační materiál, v regionálním tisku se také informace objevují. Na čtvrtém místě internet, odpovídá přístupu seniorů ke komunikačním technologiím. V této otázce senioři zvolili i několik variant odpovědí, proto součet odpovědí neodpovídá počtu respondentů.

Otázka č. 6: Absolvoval/a jste již jako senior nějaké vzdělávání?

Tab. 12 – Absolvování vzdělávání

Absolvoval/a jste již jako senior nějaké vzdělávání?		
Ano	40	75 %
Ne	13	25 %

Graf 10 – Absolvování vzdělávání

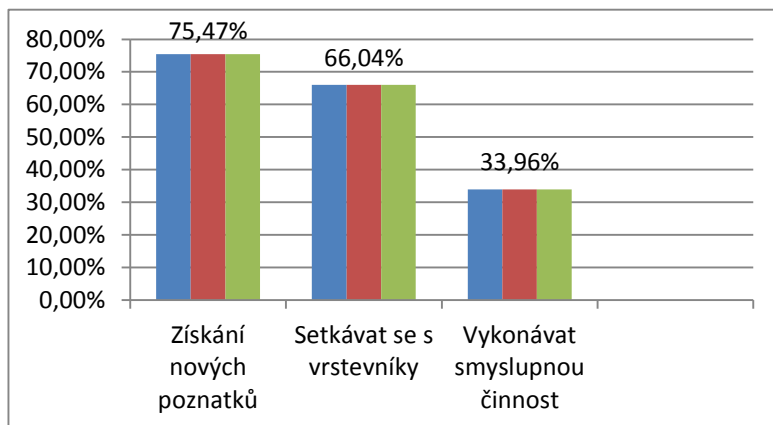
Komentář

Protože u seniorů je velmi dobrá informovanost o vzdělávání, odráží se tato skutečnost i v absolvování předchozího vzdělávání.

Otázka č. 7: Uveďte Vaše důvody vzdělávání.

Tab. 13 – Důvody vzdělávání respondentů

Uveďte Vaše důvody vzdělávání		
Získání nových poznatků A potřeba orientace v současném světě	40	75 %
Setkávat se s vrstevníky a být součástí společenství	35	66 %
Vykonávat smysluplnou činnost	18	34 %

Graf 11 – Důvody vzdělávání respondentů

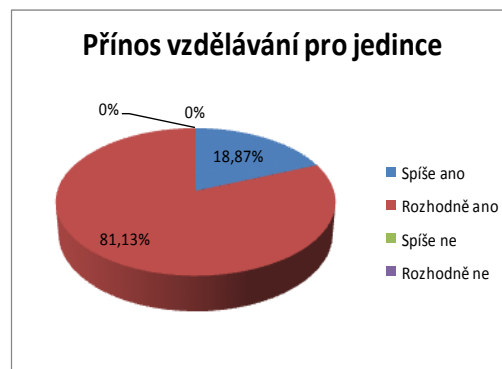
Komentář

Velké procento vzdělávaných seniorů vidí důvod i smysl vzdělávat se v získávání nových poznatků a v potřebě orientovat se v současném světě. Dále hraje velkou úlohu potřeba začlenit se do společenství, které je jim sociálně blízké. Další skupina respondentů chápe svoje vzdělávání jako vykonávání smyslupné činnosti. I v této otázce senioři zvolili i několik variant odpovědí, proto součet odpovědí neodpovídá počtu respondentů.

Otázka č. 8: Je pro Vás vzdělávání přínosem?

Tab. 14 – Přínos vzdělávání

Je pro vás vzdělávání přínosem?		
Spíše ano	10	19 %
Rozhodně ano	43	81 %
Spíše ne	0	0 %
Rozhodně ne	0	0 %

Graf 12 – Přínos vzdělávání

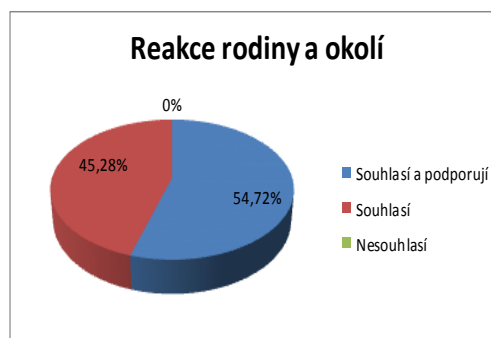
Komentář

Vyjádření o přínosu vzdělávání z hlediska jedince demonstruje, jak je pro seniory Poličska vzdělávání důležité.

Otázka č. 9: Jak reaguje na Vaše vzdělávání rodina a okolí?

Tab. 15 – Reakce na vzdělávání

Jak reaguje na Vaše vzdělávání rodina a okolí?		
Souhlasí a podporují	29	55 %
Souhlasí	24	45 %
Nesouhlasí	0	0 %

Graf 13 – Reakce na vzdělávání

Komentář

Všichni respondenti udávají souhlas rodiny a okolí s jejich rozhodnutím vzdělávat se. Mají i jejich podporu, což je pro tuto skupinu osob velice důležitý prvek motivace (ukázat, že ještě zvládnou) a aktivizace (musím to dokázat).

Otázka č. 10: Doporučíte vzdělávání ostatním seniorům?

Tab. 16 - Doporučení vzdělávání

Doporučíte vzdělávání ostatním seniorům?		
Ano	53	100 %
Ne	0	0 %

Graf 14 – Doporučení vzdělávání

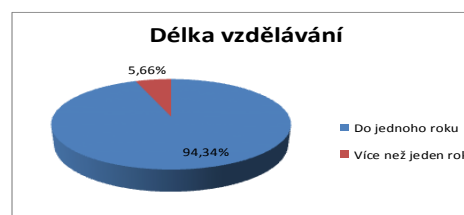
Komentář

Vzdělávání svým vrstevníkům všichni respondenti jednoznačně doporučují.

Otázka č. 11: Jakou délku vzdělávání preferujete?

Tab. 17 – Délka vzdělávání

Jakou délku vzdělávání preferujete?		
Do jednoho roku	50	94 %
Více než jeden rok	3	6 %

Graf 15 – Délka vzdělávání

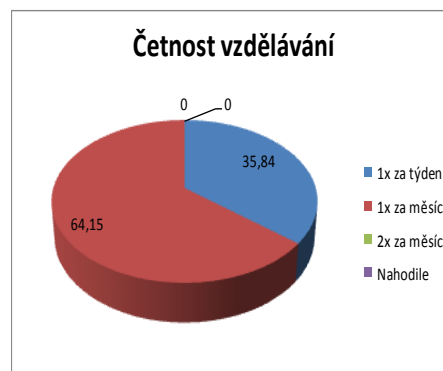
Komentář

Respondentům jednoznačně vyhovuje délka vzdělávání do jednoho roku.

Otázka č. 12: Jakou preferujete četnost vzdělávání?

Tab. 18 – Četnost vzdělávání

Jakou preferujete četnost vzdělávání?		
1x za týden	19	36 %
1x za měsíc	34	64 %
2x za měsíc	0	0 %
Nahodile	0	0 %

Graf 16 – Četnost vzdělávání

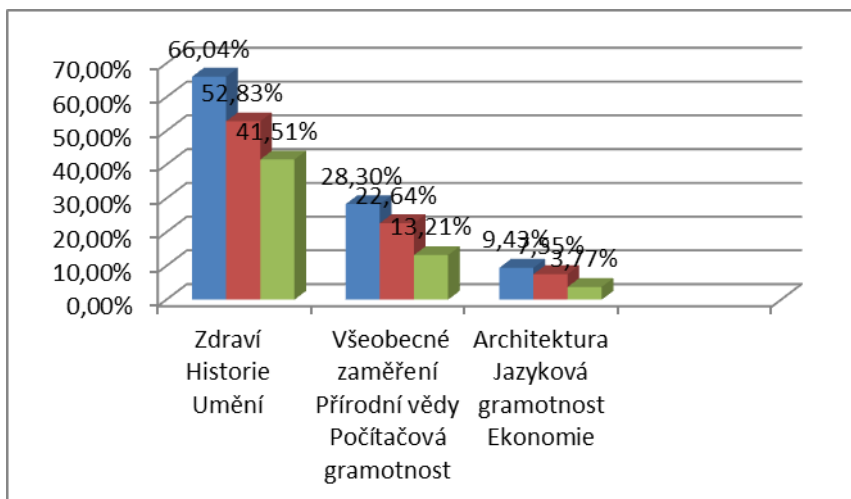
Komentář

Nejvíce vyhovuje respondentům četnost vzdělávání 1x za měsíc.

Otázka č. 13: O jaký obor byste měl/a zájem?

Tab. 19 – Obsah vzdělávání

O jaký obor byste měl/a zájem?		
Historie	28	53 %
Všeobecné zaměření	15	28 %
Jazyková gramotnost	4	8 %
Umění	22	42 %
Přírodní vědy	12	23 %
Ekonomie	2	4 %
Zdraví	35	66 %
Počítačová gramotnost	7	13 %
Architektura	5	9 %

Graf 17 – Obsah vzdělávání

Komentář

Největší zájem je o téma z oboru zdraví, historie a umění, následuje všeobecné zaměření, přírodní vědy a počítačová gramotnost. V poslední řadě je architektura, jazyková gramotnost a ekonomie.

Celkový závěr k výzkumnému šetření metodou Dotazníku II

K cíli Ověřit význam vzdělávání pro seniory Poličska.

Návratnost dotazníku byla 66 %, což je dáno odpovědností respondentů jak v DPS Polička, tak i v DS Bystré, kde s mým individuálním přístupem odpověděli tři respondenti starší 80 let. Z jejich reakce, osobního profilu a odpovědí bylo zřejmé, že i velmi staří senioři mají o vzdělávání zájem.

Z osobního profilu ostatních respondentů je zřejmé, že se vzdělávání seniorů zúčastňují více ženy a to ve věku 60-75 roků a nejvíce místní nebo s maximální dopravní dostupností do deseti kilometrů. O skutečnosti vzdělávání seniorů na Poličsku měli všichni respondenti dostatečné informace. Protože jsou dobře informovaní, velké procento má zkušenosti i z předešlého absolvovaného vzdělávání v proběhlých ročnících Poličské U3V.

Důvod i smysl vzdělávat se, vidí všichni respondenti v získávání nových poznatků a v potřebě orientovat se v současném světě, dále je velkým aspektem začlenit se do společenství, které je jim sociálně blízké. Protože senioři vykonávají

každou činnost promyšleně a smysluplně a nedělají nic, co by bylo zbytečné, chápou smysluplně i své vzdělávání.

Všichni respondenti se vyjádřili, že je vzdělávání pro ně velmi důležité a velice přínosné, a proto také jednoznačně vzdělávání doporučují svým vrstevníkům.

K cíli Zjistit správnost aspektů vzdělávacího programu na základě potřeb vzdělávání seniorů Poličska.

Délka a četnost vzdělávání – 1x za měsíc po dobu nejvíce jednoho roku.

Propagace formou letáčků do obcí a zařízení pro seniory, v regionálním tisku.

Program musí obsahovat aktivity jak pro ženy, tak i pro muže.

Největší zájem je o téma z oboru zdraví, historie a umění.

Cílová skupina – senioři od 60 do 75 let.

Místo vzdělávání musí mít dopravní dostupnost nejlépe do 10 km.

c) Pozorování strukturované

Cílem šetření bylo zjištění optimálnosti podmínek a lokality, kde by mohlo vzdělávání seniorů na Poličsku vytvořeným vzdělávacím programem probíhat.

Cíl byl plněn metodou strukturovaného pozorování během měsíce září 2015. Bylo lokalizováno místo, které má pro vzdělávání seniorů odpovídající podmínky.

V obcích Bystré, Pustá Kamenice, Trpín, Korouhev, Nedvězí, Svojanov, Hartmanice a Polička, z kterých se vrátily vyplněné dotazníky, byly vybrány skutečnosti šetření: bezbariérová budova, místnost ke vzdělávání, osvětlení místnosti, ztemnění místnosti, vybavení vhodným nábytkem, uložení kompenzačních pomůcek, hygienické zařízení, pitný režim, regionální stravování, audiovizuální a výpočetní technika dopravní dostupnost, zdravotní dostupnost.

Na základě telefonického rozhovoru se starosty daných obcí jsem si domluvila návštěvu obce. Bylo to v úředních hodinách obecních úřadů, kdy mi potřebné informace poskytl přímo statutární zástupce obce nebo pracovník obecního úřadu.

Výsledky šetření jsou zaznamenány do tabulky.

Tab. 20 – Podmínky vzdělávání

Podmínky pro vzdělávání seniorů Poličska stanovené vzdělávacím programem	Obce							
	Bystré	Pustá Kamenice	Trpín	Korouhev	Nedvězí	Svojanov	Polička	Hartmanice
Bezbariérová budova	ano	ano	ne	ano	ano	ne	ano	ano
Místnost ke vzdělávání	ano	ne	ne	ne	ne	ano	ano	ne
Osvětlení místnosti	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Ztemnění místnosti	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ano	ne
Vybavení vhodným nábytkem	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Uložení kompenzačních pomůcek	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne
Hygienické zařízení	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Pitný režim, regionální stravování	ano	ne	ano	ne	ne	ne	ano	ne
Audiovizuální a výpočetní technika	ano	ano	ne	ne	ne	ne	ano	ne
Dopravní dostupnost	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ano	ne
Zdravotní dostupnost	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ano	ne
Kladné zjištění	8x	4x	3x	3x	3x	3x	8x	3x

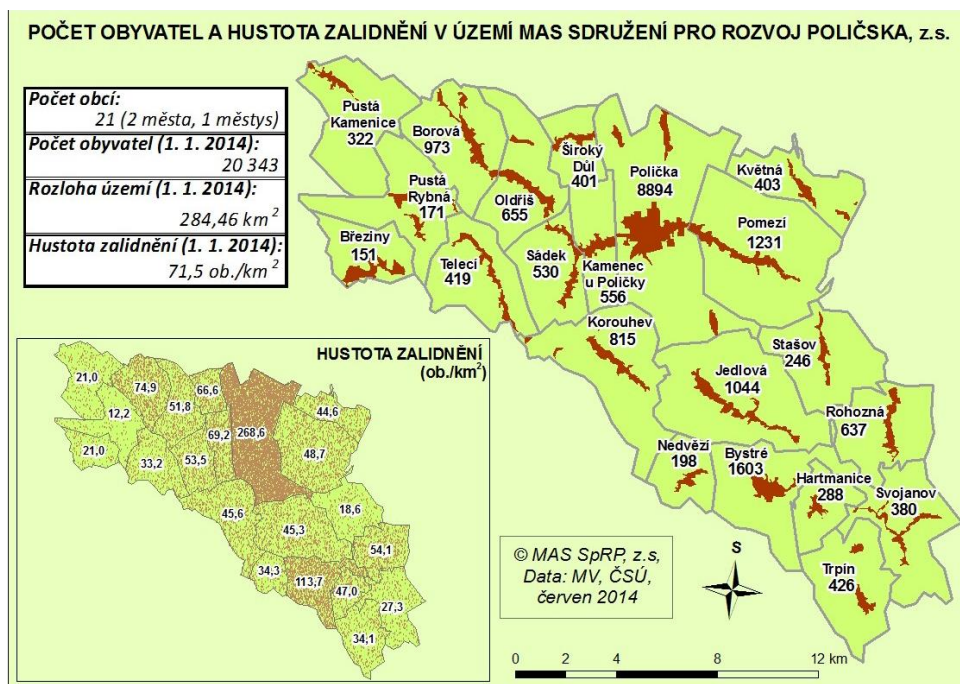
Komentář

Nejvhodnější podmínky pro vzdělávání seniorů Poličska jsou v aglomeraci Polička a Bystré.

d) Pozorování nepřímé

Cíl Zjistit optimálnost podmínek a lokality, kde by mohlo vzdělávání seniorů na Poličsku probíhat vytvořeným vzdělávacím programem.

Metoda nepřímého pozorování byla použita v případě zmapování demografické situace Poličska z veřejného materiálu Místní akční skupiny Poličko (MAS), protože pro realizaci vzdělávacího programu byla mimo jiné důležitá také hustota zalidnění.

Zdroj dat: ČSÚ

Obr. 1 - Počet obyvatel a hustota zalidnění Poličska

Komentář

Největší zalidnění je v aglomeraci Polička a další výrazná hustota zalidnění je v aglomeraci Bystré.

Celkový závěr z šetření metodou pozorování:

Obě metody pozorování vedly ke stejnému závěru. Podmínkám vzdělávání i hustou zalidnění nejlépe odpovídá Polička a Bystré. V Poličce se vzdělávání seniorů již realizuje a to formou Poličské univerzity třetího věku. Proto nejvhodnější možnou lokalitou Poličska pro uskutečnění vzdělávacího programu bude Bystré.

Celkový závěr z 2 etapy výzkumného šetření

Na Poličsku je jen málo příležitostí, aby se mohli senioři vzdělávat, a to i systematicky. Proto sestavený vzdělávací program i jeho případná realizace bude přínosem. Výsledky závěrů výzkumného šetření budou základem pro sestavení vzdělávacího programu – pro jeho východisko, cílovou skupinu účastníků, formu a druh, rozsah, obsahu témat, prostředků z organizace vzdělávání, místa, četnosti i délky.

3.3 Závěrečné zhodnocení

Aby mohlo dojít k vypracování modulového, socializačně aktivizačního vzdělávacího programu celoročního vzdělávání seniorů Poličska, bylo potřeba zjistit, jaký mají senioři vztah ke vzdělávání, vzájemné vztahy vzdělávaných seniorů a vzdělavatelů. Proto bylo provedeno pilotní šetření, z kterého vyplynulo, že se na Poličsku vzdělávání seniorů realizuje. Probíhá pouze příležitostně bez systému. Nejčastější metodou je přednáška s obsahem všeobecného zaměření, historie a zdraví, ovšem bez metodického materiálu. Poptávka seniorů po vzdělávání je velká.

V případě obcí se u vzdělávání seniorů jedná o problém přetížení obcí a skutečnost, že zatím z žádné legislativy vzdělávání seniorů pro obce nevyplývá a není řešeno ani po finanční stránce.

Na Poličsku mají senioři velmi malé možnosti vzdělávání. Ze subjektů organizuje vzdělávání seniorů obec Pustá Kamenice a DS Bystré a DPS Polička.

Systematicky vzdělává Pustá Rybná formou kurzů, DPS Polička formou Poličské univerzity třetího věku. DS Bystré vzdělává seniory příležitostně metodou besed, a proto nemá žádný systém. Žádný z uvedených subjektů nevzdělává podle metodiky vzdělávacího programu.

Jako metoda je nejvíce používaná přednáška, nejoblíbenější téma je historie a zdraví, pak následuje jazyková, počítačová a finanční gramotnost. O vzdělávání je ze strany seniorů velký zájem.

Z osobního profilu respondentů je zřejmé, že se vzdělávání seniorů zúčastňují více ženy a to ve věku 60-75 roků a nejvíce místní nebo s maximální dopravní dostupností do deseti kilometrů. O skutečnosti vzdělávání seniorů na Poličsku měli všichni respondenti dostatečné informace. Protože jsou dobře informovaní, velké procento má zkušenosti i z předešlého absolvovaného vzdělávání v proběhlých ročnících Poličské U3V.

Důvod i smysl vzdělávat se, vidí všichni respondenti v získávání nových poznatků a v potřebě orientovat se v současném světě, dále je velkým aspektem začlenit se do společenství, které je jim sociálně blízké. Protože senioři vykonávají každou činnost promyšleně a smysluplně a nedělají nic, co by bylo zbytečné, chápou smysluplně i své vzdělávání.

Všichni respondenti se vyjádřili, že je vzdělávání pro ně velmi důležité a velice přínosné, a proto jednoznačně vzdělávání doporučují svým vrstevníkům.

Na základě vzdělávacích potřeb seniorů je pro vypracování vzdělávacího programu klíčové délka a četnost vzdělávání – 1x za měsíc po dobu nejvíce jednoho roku, propagace formou letáčků do obcí a zařízení pro seniory, v regionálním tisku, program musí obsahovat aktivity jak pro ženy, tak i pro muže, největší zájem je o téma z oboru zdraví, historie a umění, místo vzdělávání musí mít dopravní dostupnost nejlépe do 10 km, cílová skupina jsou senioři od 60 do 75 let.

Dále je nutné při výběru místa vzdělávání zohlednit stanovené podmínky vzdělávání seniorů – bezbariérová budova, místnost ke vzdělávání, osvětlení místnosti, ztemnění místnosti, vybavení vhodným nábytkem, uložení kompenzačních pomůcek, hygienické zařízení, pitný režim, regionální stravování, audiovizuální a výpočetní technika dopravní dostupnost, zdravotní dostupnost.

Při respektování skutečností tohoto závěru bylo přistoupeno k vypracování vzdělávacího programu, který je metodikou potencionálním vzdělavatelům seniorů Poličska.

4 VYPRACOVÁNÍ VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU

4.1 Vymezení oblasti Poličska

O Poličsku poskytne, mimo jiné zdroje, dostačující informace Bibliografie města Poličky a Poličska (Junek, Junková, Vondrová 2014).

Poličsko je oblastí s velmi členitou kopcovitou krajinou, bohatou na přírodní zajímavosti. Sousedí se Žďárskými vrchy, kde se její západní část nachází ve stejnojmenné chráněné krajinné oblasti. Východ oblasti pak leží v přírodním parku Údolí Křetínky. Poličskem prochází geologická hranice mezi pásmem opuky, žul i rul. Ze skalních útvarů jistě zaujme "Zemská brána" za Svojanovem a na západu Rybenské Perničky (nejatraktivnější vrcholy – Devět skal a Čtyři Palice). Pro oblast je typické množství mohutných a památných stromů (Lukásova lípa v Telecím), z rostlin vzácný střešníček pantoflíček (Kavinský potok ve Svojanově) a masožravá

rosnatka okrouhlolistá (Borová, P. Rybná) a z živočichů velká kolonie kavky obecné (Polička).

Zemědělství předurčuje nadmořská výška k pěstování brambor a lnu. Lnářství a tkalcovství, jak domácí, tak i později průmyslové, se stalo základem pro kvalitní a rozmanitou výrobu textilu. V 17. až 19. století se stalo další možností obživy sklářství (Březiny, Pustá Rybná).

Historický vývoj je v nejstarším období pevně spojen s českým králem, a proto mají bohatou historii města Polička a Bystré, městys Svojanov a také obce, jejichž vznik je spojen s osídlováním území za krále Přemysla Otakara II. Hranice poličského a svojanovského panství vytvářela zemskou hranici s Moravou. Zatímco poličské panství si udrželo svůj význam, přešel v 15. století hrad Svojanov a jeho panství do šlechtických rukou a to vedlo k postupnému úpadku na významu. Až v 16. století došlo k jeho rozdělení na svojanovské a bysterské panství, které v 18. a 19. století prosperovalo díky hraběcímu rodu Hohenemsů. Z novodobých dějin je třeba připomenout období 1. světové války, kdy mnoho mužů opustilo své rodiny a došlo tímto k ekonomickému propadu venkova. Také ještě rok 1938, kdy v návaznosti na odstoupení pohraničí s německým obyvatelstvem, došlo na dva měsíce k okupaci i ryze české Poličky a několika sousedních českých obcí (Korouhev, Rohozná, Starý Svojanov).

Na území je mnoho historických památek (v Poličce opevnění města, radnice, morový sloup, kostel sv. Jakuba, dále hrad Svojanov, renesanční zámek a barokní kostel v Bystrém), ale i velké množství zchovalých staveb lidové architektury (roubená např. Telecí, Borová i zděná např. Sádek, Široký Důl) a gotické kostelíky, mnohdy vzácné pro původní freskovou výzdobu (např. Telecí, Rohozná a Starý Svojanov). Evropského významu dosahuje zcela mimořádný soubor obrazové galerie rodu Hohenemsů ze zámku Bystré, která má své místo v poličské galerii.

Oblast je typická folklórním odkazem v podobě zvyků Otvírání studánek, Stínání berana při slavnosti posvícení, pověsti Zpívající lípa a dožínkových slavností, které se staly námětem pro umělecká díla Bohuslava Martinů, Terézy Novákové a Miloslava Bureše.

Poličsko má mnoho dalších významných osobností:

malíři: František Bukáček, Josef Václav Síla, Alois Živný, František Kaván, Vladimír a Jiří Šindlerovi, Zbyšek Sion,

spisovatelé: Bohuslav Březovský, Jaroslav Vrchlický, Josef Ehrenberger, Jaroslav Hubálek,

sběratelé: Jan Alois Cupal, Čeněk Holas,

sochaři: Antonín Pruška, Vojtěch Eduard Šaff,

literární kritik a dramatik: František Zákrejs,

lékař: MUDr. František Michl,

archeolog a místopisec 19. stol.: Mauric Trapp,

fotograf, grafik: Pavel Jasanský,

akademický sklář profesor: Vladimír Kopecký,

emeritní člen opery Národního divadla v Praze: Dalibor Jedlička.

Poličsko, konkrétně město Bystré, také dává možnost jít po stopách filmů Vojtěcha Jasného Všichni dobří rodáci a Návrat ztraceného ráje.

Od roku 1999 je devět obcí Poličska zapojeno v jedinečném projektu s názvem Cultural Village of Europe, který prezentuje kulturu současného evropského venkova 12 evropských zemí.

Do území Poličska patří historicky tyto obce: Svojanov, Rohozná, Stašov, Trpín, Hartmanice, Bystré, Nedvězí, Jedlová, Korouhev, Telecí, Sádek, Kamenec, Polička, Pomezí, Květná, Široký Důl, Oldřiš, Březiny, Pustá Rybná a Pustá Kamenice.

4.2 Kroky při vypracování vzdělávacího programu

Pro kvalitní vypracování vzdělávacího programu Prášilová (2006, s. 34) uvádí tyto kroky:

- „1. Východisko – zdůvodnění realizace vzdělávací akce.*
- 2. Cíl – zaměření na konkrétní žádoucí cílový stav, jehož má být dosaženo.*
- 3. Účastníci akce – specifikace.*
- 4. Forma a druh akce – typ vzdělávací akce.*
- 5. Rámcová osnova – rozsah akce, obsah témat a jejich rozpis v čase.*
- 6. Metody a prostředky – konkrétní údaje.*

7. *Organizace výuky – požadavky na organizační uspořádání.*

8. *Lektoři.*

9. *Výstupy, ověření znalostí a dovedností – způsob hodnocení znalostí účastníků; ověřování, zda jsou splněny podmínky pro získání certifikátu apod.*

10. *Studijní materiály – seznam povinných a doporučených materiálů, vypracování účelového sylabu.“*

Podle kroků Prášilové (2006), na základě získaných informací v teoretické části a s využitím faktů výzkumné části je možné vypracovat Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program pro seniory Poličska.

4.2.1 Východisko – zdůvodnění realizace

Na základě pilotního šetření v rámci spolupráce se subjekty, které jsou na Poličsku potencionálními vzdělavateli seniorů, mají v současnosti senioři velmi malé možnosti vzdělávání. Ze subjektů organizuje vzdělávání seniorů jedna obec a dvě zařízení pro seniory. Dlouhodobě a systematicky vzdělává pouze Poličská U3V a vzdělávání podle vzdělávacího programu zcela chybí.

4.2.2 Cíl

Cílem vzdělávacího programu pro seniory je:

1. Poskytnout možnost vzdělávání k získání nových vědomostí a dovedností.
2. Umožnit získání pocitu potřebnosti a užitečnosti.
3. Uspokojit nejen intelektuální, ale také sociální a emocionální potřeby.

4.2.3 Účastníci akce – cílová skupina

Doporučenými účastníky vzdělávacího programu jsou (na základě výzkumného šetření) senioři ve věku 60 – 75 let.

Doporučený maximální počet účastníků: 35 osob

4.2.4 Forma a druh

Vzdělávání má formu celoročního přímého vzdělávání spojeného se sebevzděláváním. Druhem akce je vzdělávací program zpracovaný do systému modulů s názvem Toulkami Poličskem k pozitivnímu stárnutí.

4.2.5 Rámcová osnova – místo, rozsah akce, obsah témat a jejich rozpis v čase

Místem vzdělávání může být kterákoliv obec či město Poličska, které splňuje materiální podmínky pro vzdělávání seniorů.

Obsah programu je koncipován tak, aby vytvářel prostor pro získání vědomostí z oblasti historie, přírodních zajímavostí, architektury a historických památek, regionálních zvyků, umění, spolkové činnosti a řemesel Poličska. Důraz je kladen na metody a formy práce, ve kterých jsou zohledněny věkové zvláštnosti seniorů. A na tomto základě mají senioři možnost získat potřebné vědomosti a dovednosti k orientaci seniorů v současném světě a společnosti.

Vzdělávání bude probíhat 1x za měsíc v průběhu školního roku s tímto obsahem.

Září, říjen:	Historie Poličska v souvislosti s historií našeho státu, s heraldikou obcí a měst.
Listopad	Přírodní bohatství Poličska, Zdraví z bylin Poličska.
Prosinec	Tradice adventu a Vánoc na Poličsku, Pojd'me spolu do Betléma.
Leden	Historické památky a architektura Poličska, Možnosti současné fotodokumentace.
Únor	Celoroční zvyky a tradice na Poličsku, Jíme zdravě.
Březen	Umění na Poličsku, Štětcem, hlinou, slovem, písničkou.
Duben	Spolková činnost na Poličsku, Záchranný integrovaný systém ČR.
Květen	Řemeslná výroba Poličska, Sladká práce.
Červen	Poličskem cestou, necestou.

4.2.6 Vzdělávací metody a prostředky

Vzdělávací program je postaven na principech neformálního, přímého zájmového vzdělávání, kdy se účastníci podílejí na vedení svého vlastního učení a jsou do něj aktivně zapojeni.

a) metody

- vyprávění, rozhovor, dramatizace, beseda;
- vysvětlování, přednáška, instruktáž;
- hry: didaktické, smyslové, paměťové, seznamovací;
- metody relaxační;
- exkurze, výlet;
- činnosti   hudební – zpěv, poslech hudby, tanec,
                    grafické a výtvarné – práce s hlínou, malba, kresba,
                    pohybové – motorická cvičení, vycházka.

b) prostředky

- prostředí: odpovídající vzdělávací prostředí a jeho zařízení;
- znělka (Příloha E);
- pomůcky: informační tabule, hodiny, mapa Poličska, nástěnka, fotografie a názorné pomůcky k obsahu příslušného modulu, včetně místopisných fotografií, počítač s internetovým připojením, CD s nahrávkami k tématu, plátno, dataprojektor, magnetická tabule, fotoaparát, pracovní listy, studijní materiál, výtvarný materiál, atypické pomůcky, suroviny na zdravé občerstvení, kuchyňské náčiní – nože, prkénka, misky, stolní inventář, prostředky pitného režimu;
- Doporučené studijní materiály a literatura (Příloha F).

4.2.7 Organizace – požadavky na organizační uspořádání.

a) informovanost o možnosti vzdělávání

Potencionální účastníci vzdělávacího programu mohou získat základní informace o této možnosti vzdělávání prostřednictvím regionálního a obecního tisku, v informačním centru a na obecních a městských informačních tabulích formou plakátu. Podrobnější informace, včetně způsobu přihlášení, poskytne formou infor-

mačního letáku, včetně přihlášky potencionální vzdělávací subjekt, který také zajistí grafického zpracování obou informačních materiálů.

b) Forma přihlašování

U potencionálního vzdělávacího subjektu osobně nebo dopisem s vyplněnou a podepsanou přihláškou.

c) Časová dotace a harmonogram modulů:

- 1x 6hodinový, rozdělený na dvě části po 3 hodinách, 7x 3hodinový, začátek a konec se odvíjí od dopravní dostupnosti místa vzdělávání – začátek v 9:00 h., ukončení modulu 12:00 h. a 1x celodenní – 10hodinový od 7:00 do 17:00 h.;

- celková hodinová dotace vzdělávacího programu: 37 hod.;

- časový harmonogram pro 1. – 8. modul:

9:00 h. – zahájení – znělka

prezence účastníků – doporučená forma prezenční listina

aktivizace smyslů, paměti a pohybu

9:15–10:00 h. vzdělávací činnosti

10:00–10:30 h. přestávka (WC, svačina)

10:30–11:30 h. vzdělávací činnosti

11:30–12:00 h. ukončení;

- časový harmonogram 9. modulu – výlet

7:00 h. odjezd autobusem z místa vzdělávání

17:00 h. návrat autobusem do místa vzdělávání s možností výstupu, je-li místo bydliště účastníka na trase výletu.

d) Ostatní požadavky

Zahájení vzdělávacího programu realizovat slavnostní formou za přítomnosti zástupců obcí místa bydliště přihlášených. Pro orientaci v čase umístit na čelní stěnu učebny velké hodiny a na nástěnkou časový harmonogram a obsah vzdělávacího modulu v odpovídajícím grafickém a vizuálním zpracování. Provádět fotodokumentaci činností účastníků s jejich souhlasem, že je možné pořizování a zveřejňování fotografií ve smyslu zákona č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů v platném znění. Formulář k vyjádření o pořizování a zveřejňování fotografií z průběhu vzdělávacího programu (Příloha G).

4.2.8 Lektori

Vzdělávané by měl celým vzdělávacím programem provázet jeden lektor facilitátor s kompetencemi:

- didaktickými;
- psychodidaktickými;
- interpersonálními;
- rétorickými;
- psychosociálními;
- geragogickými;
- manažerskými;
- odbornými ve vztahu k obsahu vzdělávacího programu;
- znalost hry na některý z hudebních nástrojů – klavír, housle, kytara, harmonika.

Odborný obsah vzdělávání na dané téma budou předkládat lektori experti těchto kompetencí:

- tvořit pozitivní klima;
- uspokojovat vzdělávací potřeby seniorů;
- respektovat jednotlivce;
- ovládat rétorické dovednosti;
- mít odborné znalosti k obsahu modulu.

Doporučené odbornosti:

speciální pedagog, kurátor muzea, knihovník, kronikář, regionální historik, heraldik, fotograf, člen Integrovaného záchranného systému České republiky, sociální pracovník, výtvarník, dietolog, bylinkář, učitel základní umělecké školy, včelař, betlémář.

4.2.9 Výstupy

Hodnocení znalostí účastníků prováděno nebude, ale na závěr každého modulu bude provedeno:

- lektorem slovní hodnocení, seznámení s tématem následného modulu a případnou potřebou netradičních pomůcek a doporučení studijního materiálu;
- účastníky hodnocení průběhu modulu a lektora na Formuláři hodnocení modulů (Příloha H).

Na závěr vzdělávacího programu obdrží účastníci certifikát, který získají na základě pravidelné docházky účastníka s možnou 1/3 absencí. Grafické zpracování certifikátu zajistí vzdělavatel.

4.3 Jednotlivé moduly

4.3.1 Modul č. 1

Název: Historie Poličska v souvislosti s historií našeho státu.
Heraldika obcí a měst Poličska.

Cíl

edukační: Seznámit s historií Poličska v souvislosti s historií našeho státu.

socializační: Nabídnout poznání nového prostředí a neformální komunikaci s vrstevníky.

Obsah: Dějiny jednotlivých obcí Poličska v průběhu staletí dob klidných i válečných. Co zapsali kronikáři, co vydaly archivy.

Časový rozsah: 9:00–12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci září a říjnu

Metody: seznamovací hra, smyslová hra na aktivizaci pozornosti, přednáška, didaktická hra na poznávání historických osob, práce s mapou, diskuze

Lektor: facilitátor, oblastní kronikáři, regionální historik

4.3.2 Modul č. 2

Název: Přírodní bohatství Poličska.
Zdraví z bylin Poličska.

Cíl

edukační: Seznámit podrobněji s přírodními zajímavostmi Poličska.

socializační: Naučit pro zdraví vhodně využívat léčivé účinky bylin.

Obsah: Fauna, flóra – zemědělské plodiny, památné stromy; vodstvo, nerostné bohatství, Žďárské vrchy, údolí Křetínky. Léčivé rostliny Poličska.

Časový rozsah: 9:00–12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci listopadu

Metody: smyslová hra na aktivizaci sluchu a zraku, přednáška s obrazovou prezentací, motorická hra na aktivizaci hmatu, beseda, kvíz

Lektor: facilitátor, kurátor přírodovědných sbírek muzea, bylinkář

4.3.3 Modul č. 3

- Název: Tradice adventu a Vánoc na Poličsku v minulosti i současnosti.
Pojďme spolu do Betléma.
- Cíl
- edukační: Dát možnost poznat a porovnat smysl tradice adventu a Vánoc, včetně betlémářství na Poličsku v minulosti i současnosti.
- socializační: Pro prevenci sociální izolace oslavit Vánoce s novými známými, nebýt sám.
- Obsah: Oživme tradice sv. Ondřeje, sv. Barbory, sv. Mikuláše, sv. Lucie.
Vánoce dříve a nyní. Ze života betlémů a betlémářů.
- Časový rozsah: 9:00–12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci prosinci
- Metody: smyslová hra na aktivizaci čichu, beseda, tvořivé činnosti, zpěv, poslech hudby, vzpomínkový (reminiscenční) rozhovor, názorná ukázka z tvorby betlémáře
- Lektor: facilitátor, kurátor muzea, kronikář, betlémář

4.3.4 Modul č. 4

- Název: Historické stavební památky a architektura Poličska.
Možnosti současné fotodokumentace.
- Cíl
- edukační: Seznámit podrobněji s kulturními historickými památkami a celkovou architekturou Poličska, Seznámit s heraldikou obcí a měst Poličska.
- socializační: Naučit fotodokumentaci možnostmi moderních technologií.
- Obsah: Projdeme si Poličsko a poznejme zámek, hrad, radnice, městské opevnění, sakrální památky, drobné sakrální památky, lidové stavby.
Od spouště k fotografii.
- Časový rozsah: 9:00– 12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci lednu
- Metody: didaktická hra s poznáváním historických objektů, práce s mapou, přednáška, slovní skrývačky pojmů z přednášky, instruktáž, smyslová hra na poznávání rozdílů v obrázku
- Lektor: facilitátor, regionální historik, fotograf

4.3.5 Modul č. 5.

Název: Celoroční lidové zvyky, tradice a kroj na Poličsku.
Jíme zdravě.

Cíl

edukační: Dát možnost poznat pestrost celoročních zvyků Poličska.

socializační: Rozdělit úkoly při přípravě zdravého občerstvení.

Obsah: Co se po celý rok děje, poví nám to obyčej. K lidské radosti patří pěkný kroj, zábava a slavnosti.

Časový rozsah: 9:00– 12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci únoru

Metody: dechové cvičení, přednáška, nácvik lidové písně k tématu, beseda, slovní hra na dané téma, skupinová příprava zdravého občerstvení

Lektor: facilitátor, kurátor muzejních sbírek, knihovník, dietolog

4.3.6 Modul č. 6

Název: Umění na Poličsku v minulosti a současnosti.
Štětcem, hlinou, slovem, písničkou, básničkou.

Cíl

edukační: Seznámit s uměním Poličska minulosti a současnosti.

socializační: Dát možnost spolupracovat ve skupině.

Obsah: Za uměním literárním, výtvarným, hudebním, filmovým a jeho osobnostmi minulosti a současnosti Poličska. Skupinové výtvarné a slovesné tvoření na téma Moje obec na Poličsku.

Časový rozsah: 9:00– 12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci březnu

Metody: motorické cvičení, přednáška, čtení úryvků poezie a prózy, didaktická hra k poznávání osobnosti, poslech vážné hudby Otvírání studánek Bohuslav Martinů, operní árie zpívané Daliborem Jedličkou, výtvarné a slovesné tvoření, instalace výstavky vytvořených prací

Lektor: facilitátor, učitel základní umělecké školy

4.3.7 Modul č. 7

Název: Spolková činnost na Poličsku v minulosti a současnosti.
Integrovaný záchranný systém ČR.

Cíl

edukační: Seznámit se spolkovou činností minulosti a současnosti na Poličsku.

socializační: Poskytnout informace o postupu řešení krizových situací.

Obsah: Co pro obce znamenali a znamenají hasiči, ochotníci, muzikanti, myslivci. Co dělat když ...

Časový rozsah: 9:00– 12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci dubnu

Metody: písničková soutěž – zpěv písní na téma hasiči, muzikanti, myslivci, přednáška, dramatické čtení vybraného textu, beseda

Lektor: facilitátor, člen Integrovaného záchranného systému České republiky

4.3.8 Modul č. 8

Název: Řemeslná výroba Poličska minulosti a současnosti.
Pomáhající profese.

Cíl

edukační: Poskytnout znalosti o typických řemeslech minulosti a současnosti Poličska.

socializační: Dát informace o terénních sociálních a zdravotních službách.

Obsah: Kdo, co, čím – tkalcovství, mlynářství, lnářství, obuvnictví, včelařství, zednictví, tesařství, sklářství. Kdo může, pomůže.

Časový rozsah: 9:00– 12:00 h. 1. čtvrtek v měsíci květnu

Metody: didaktická hra na poznávání řemesel, přednáška, rytmizace lidových říkadel o řemeslech, beseda, anketa o místech výletu, exkurze do minimuzea obuvnictví

Lektor: facilitátor, kurátor řemeslných muzejních sbírek, sociální pracovník

4.3.9 Modul č. 9

Název: Skončíme a pojedeme Poličskem cestou, necestou.

Cíl

edukační: Poznat v realitě památky, přírodu a současnost obcí Poličska.

socializační: Posílit sebevědomí účastníků a jejich hrdost na svůj kraj.

Obsah: Slavnostní ukončení vzdělávacího programu s předáváním certifikátů.
Poličskem cestou, necestou.

Časový rozsah: 7:00– 17:00 h. 1. čtvrtek v měsíci červnu

Metody: slavnostní ukončení se slovním zhodnocením, výlet

Lektor: facilitátor, zástupci obcí vzdělávaných seniorů, ostatní lektoři

4.4 Závěr vypracování vzdělávacího programu

Stáří je nazváno podzimem života, ale i na podzim něco nového začíná. Senioři mají podzim spojený vzpomínkou na začátek nového školního roku. A proto nové pojetí vzdělávání seniorů vypracovaným vzdělávacím programem začíná jako školní rok v září a končí také jako školní rok v červnu.

Stáří potřebuje cíl. Ne ten pietní, ale každodenní. A jestliže se den, kdy se senioři Poličska budou ke vzdělávání scházet, stane jedním z jejich cílů, pak vzdělávací program splní svůj cíl edukační i socializační. A oni budou přesně vědět, že Poličsko, jejich rodný kraj, křížem krážem popsala staletí, ruce a šlápěje křtů, svateb i pohřbů. Jeho cesty otlačily naložené žebříňáky i pluky armád. Mnoho pěšin křížovalo jeho luka a dodnes kamenitá pole lemují průvody lesů. Jím a skrze něho se pro sebe budou učit novým věcem a hrdosti.

ZÁVĚR

Předložená bakalářská práce se zabývala problematikou vzdělávání seniorů na Poličsku.

Náš stát ve svých strategických dokumentech o vzdělávání, staví vzdělávání seniorů na stejně důležité pozici jako vzdělávání ostatních občanů. Ovšem jedná se o vzdělávání zájmové, a proto dobrovolné, které závisí na nabídce a poptávce, a proto zatím není pro vzdělavatele seniorů k dispozici žádný metodický materiál.

Cílem bakalářské práce bylo proto vypracování modulového, socializačního, aktivizačně vzdělávacího programu celoročního vzdělávání seniorů Poličska, který má vedle vize zvýšení vzdělávací nabídky také úkol metodický.

Východiskem k vypracování vzdělávacího programu byla teoretická část bakalářské práce, v níž byl proveden sumář odborných informací z oboru speciální pedagogiky osob v období senia a z didaktiky speciální pedagogiky nejen pro pedagogy, včetně speciálních pedagogů, ale i nepedagogickou veřejnost.

Neméně důležité bylo v praktické části bakalářské práce šetření současné situace ve vzdělávání seniorů na Poličsku, zejména šetření vztahů mezi potencionálními vzdělavateli a vzdělávanými, které ukázalo současnou, ne právě optimální, situaci.

Stejně důležité bylo i šetření aspektů a podmínek vzdělávání v realitě, z kterého vyplynul obsah, metody, prostředky a organizace vzdělávacího programu, které jsou odpovídající potřebám a specifikům vzdělávání seniorů.

V praktické části v návaznosti následovala metodická tvorba vzdělávacího programu Toulkami Poličskem k aktivnímu stárnutí s cíli edukačními i socializačními. Byl vypracován v devíti modulech, které mají stálou strukturu, obsah vycházející z historie, tradic, umění, přírodního bohatství Poličska, ale i z témat, které vedou k usnadnění orientace v současném světě. Metody a prostředky respektují vzdělávací potřeby cílové skupiny, tedy osob v období senia.

Program byl vypracován jako udržitelný metodický materiál pro vzdělavatele seniorů Poličska. Je však natolik flexibilní, že ho lze použít v kterémkoliv regionu České republiky.

Jestliže se některý z kompetentních subjektů Poličska, i jiné oblasti, rozhodne z předloženého vzdělávacího programu „Toukami Poličskem k aktivnímu stárnutí“ vypracovat projekt a podle něho vzdělávat, bude to odměna za mé úsilí při vypracování vzdělávacího programu SRDCEM.

SRDCEM neznamená jen s láskou, ale i determinaci

socializací,
rozumem,
celistvostí,
empatií,
modulem.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČR – ČESKÁ REPUBLIKA

ČSÚ – ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD

CŽU – CELOŽIVOTNÍ UČENÍ

DD POLIČKA – DOMOV DŮCHODCŮ POLIČKA

DPS POLIČKA – DŮM S PEČOVATELSKOU SLUŽBOU „PENZION“
POLIČKA

DS BYSTRÉ – DOMOV PRO SENIORY BYSTRÉ

OECD – ORGANIZACE PRO HOSPODÁŘSKOU SPOLUPRÁCI A ROZVOJ

EU – EVROPSKÁ UNIE

VD – VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

KUS – KLUB AKTIVNÍHO STÁŘÍ

A3V – AKADEMIE TŘETÍHO VĚKU

RATV – ROZHLASOVÁ AKADEMIE TŘETÍHO VĚKU

U3V – UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU

VU3V – VIRTUÁLNÍ UNIVERZITA TŘETÍHO VĚKU

UVČ – UNIVERZITA VOLNÉHO ČASU

VP – VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

MAS – MÍSTNÍ AKČNÍ SKUPINA

SOŠ – STŘEDNÍ ODBORNÁ ŠKOLA

SOU – STŘEDNÍ ODBORNÉ UČILIŠTĚ

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

a) seznam publikací

1. BALOGOVÁ, Beáta. ŽUMÁROVÁ, Monika. *Medzigeneračné mosty*. Tlačiareň Svidnícka pre MENTA MEDIA, s.r.o. 2009. ISBN 978-80-89392-08-7
2. BARTÁK, Jan. *Jak vzdělávat dospělé*. Praha: Alfa nakladatelství, s.r.o. 2008. ISBN 978-80-87197-12-7
3. BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky 1*. 3.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012a. ISBN 978-80-244-3248-9
4. BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky 2*. 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012b. ISBN 978-80-244-3249-6
5. BENEŠ, Milan. *Úvod do andragogiky*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-381-4
6. BOČKOVÁ, Věra a kol. *Aktuální problémy výchovy a vzdělávání dospělých*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1994. ISBN 80-7067-358-3
7. GAVORA, Peter. *Výzkumné metody v pedagogice*. Brno: Nakladatelství PAIDO, 1996. ISBN80-85931-15-X
8. HANUŠ, Radek. CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2816-2
9. HOLCZEROVÁ, Vladimíra. DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4697-5
10. CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN80-244-1367-1
11. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
12. KALVACH, Zdeněk. *Úvod do gerontologie a geriatrie*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-366-0

13. KLEVETOVÁ, Dana. DLABALOVÁ, Irena. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. ISBN 978-80-247-2169-9
14. MÜHLPACHR, Pavel. STANÍČEK, Petr. *Geragogika pro speciální pedagogy*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2510-7
15. MUŽÍK, Jaroslav. *Androdidaktika*. Praha: ASPI Publishing, 2004. ISBN 80-7357-045-9
16. NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Praha: Akademia, 1997. ISBN 80-200-0628-1
17. PACOVSKÝ, Vladimír. *O stárnutí a stáří*. Praha: Avicenum zdravotnické nakladatelství, 1990. ISBN 80-201-0076-8.
18. PALÁN, Zdeněk. *Výkladový slovník. Lidské zdroje*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0950-7.
19. PETŘKOVÁ, Anna. ČORNANIČOVÁ, Rozália. *Gerontagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0879-1
20. PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Tvorba vzdělávacího programu*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-712-7
21. PRŮCHA, WALTEROVÁ, MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4.vyd. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-772-8
22. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. 2. rozšířené vydání. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1821-7
23. SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1733-3
24. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-308-0
25. VETEŠKA, Jaroslav. VACÍNOVÁ, Tereza a kol. *Aktuální otázky vzdělávání dospělých Andragogika na prahu 21. století*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2011. ISBN978-80-7452-012-9

b) seznam internetových zdrojů

1. Aktivizační prvky [online]. *osobnostnirozvojdv.cz* [cit. 2015-10-15].
Dostupné z WWW: <http://osobnostnirozvojdv.cz/moduly/m1/06-5-hry-icebreakery-aktivizacni-prvky.html>.
2. Bysterské noviny [online]. *bystre.cz* [cit. 2016-03-05].
Dostupné z WWW: <http://www.bystre.cz/mesto/mesto-a-okoli/bysterske-noviny>.
3. Citáty o stáří [online]. *mottak.cz* [cit. 2015-12-02].
Dostupné z WWW: <http://www.mottak.cz/citaty/stari.php>.
4. Mladí proti starým? [online]. *helples.cz* [cit. 2015-08-20].
Dostupné z WWW: <http://www.helples.cz/forum/default.aspx?g=posts&t=101>.
5. O našem vztahu ke starým lidem [online]. *jasnyj.blog.cz* [cit. 2015-08-20].
Dostupné z WWW: <http://jasnyj.blog.cz/1011/37-o-nasem-vztahu-ke-starym-lidem-a-k-rodicum>.
6. Stáří a mezigenerační vztahy [online]. *denikreferendum.cz* [cit. 2015-08-20].
Dostupné z WWW: <http://denikreferendum.cz/clanek/14667-stari-a-mezigeneracni-vztahy>.
7. Víra na internetu [online]. *vira.cz* [cit. 2015-12-02].
Dostupné z WWW: <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Sebeprijeti.html>.
8. Program besed Domova pro seniory Bystré [online]. *bystre.cz* [cit. 2016-03-12].
Dostupné na WWW: <http://www.bystre.cz/mesto/mesto-a-okoli/bysterske-noviny/category/35-rocnik-2016>.

c) seznam odborných článků

1. BENEŠOVÁ, Eva. *Ošetrovatelská péče*, 3/12, Odborný časopis zdravotnických pracovníků v sociálních službách, s. 21, MK ČR E 19833

d) seznam dalších pramenů

1. *Strategický plán LEADER, Partnerskou spoluprací k rozvoji venkova*. Místní akční skupina Poličsko, 2012
2. *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2015. ISBN 978-80-7421-111-9
3. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. ISBN 80-211-0372-8 .
4. *Strategie celoživotního učení v České republice*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007. ISBN 978-80-254-2218-2
5. *Svojanov*, Obecní úřad ve Svojanově, 569 73 Svojanov, 1997

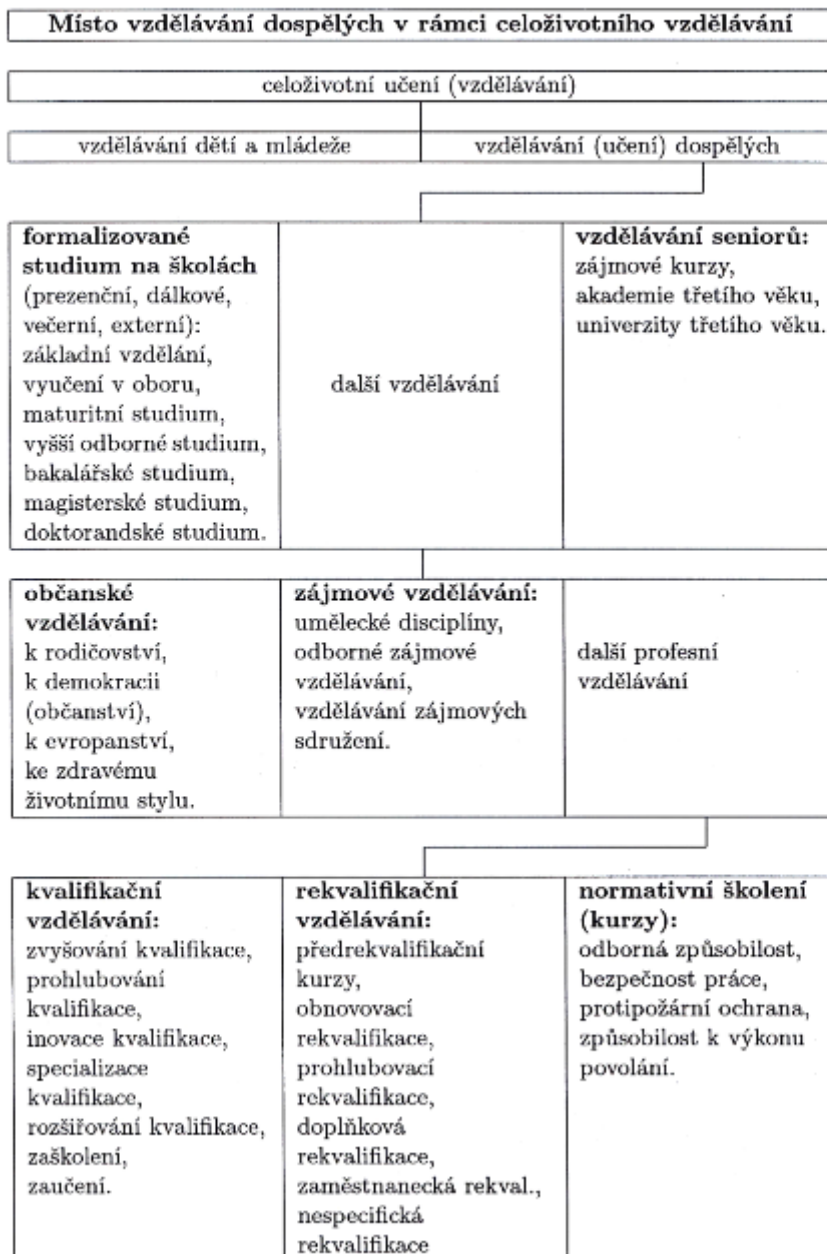
SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A	Struktura celoživotního vzdělávání podle Bednaříkové (2012a)
Příloha B	Struktura celoživotního vzdělávání podle Vetešky (2010)
Příloha C	Dotazník I
Příloha D	Dotazník II
Příloha E	Znělka vzdělávacího programu
Příloha F	Doporučené studijní materiály a literatura
Příloha G	Formulář k vyjádření o pořizování a zveřejňování fotografií z průběhu vzdělávacího programu
Příloha H	Formulář k hodnocení modulů

Příloha A

Struktura celoživotního vzdělávání Bednaříková (2012a)

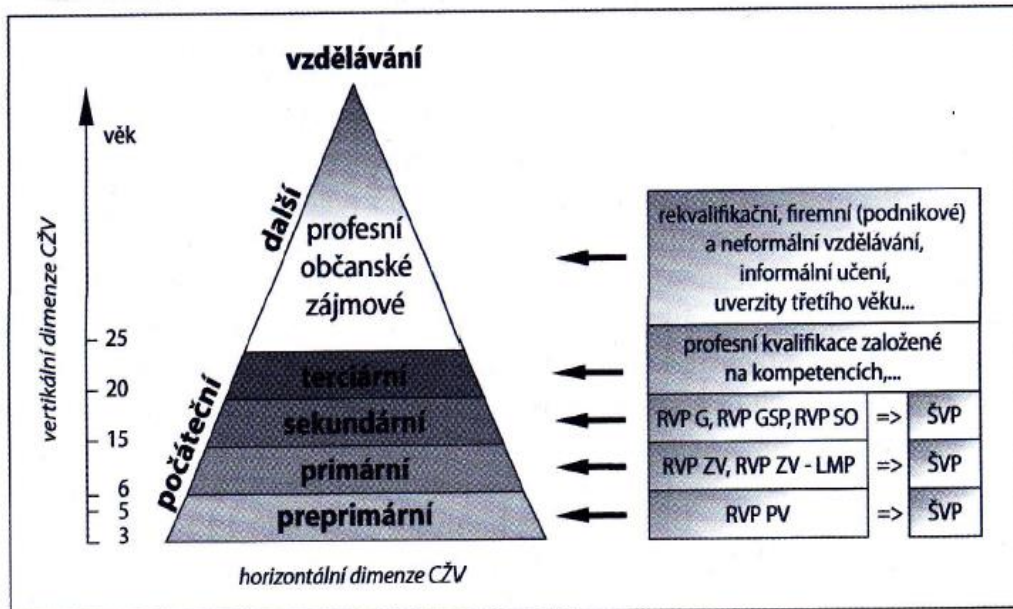
Vzdělávání dospělých představuje významnou součást **CELOŽIVOTNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ**.

Příloha B

Struktura celoživotního vzdělávání Veteška (2010)

Obrázek 1: Pyramidální pojetí kompetenčního přístupu ve vzdělávání v ČR

Zdroj: Veteška (2010)

Příloha C

Dotazník I

Vážený pane starosto, vím, že Váš čas je drahý, ale přesto věnujte, prosím, do 24. 9. 2015, pozornost a čas k odpovědím na otázky dotazníku, který předkládám Vám i všem starostům Poličska jako student Univerzity Hradec Králové, oboru Výchovná práce ve speciálních zařízeních. Tento dotazník je součástí mého výzkumného šetření a bude sloužit pro shromáždění informací k vypracování Modulového, socializačního, aktivizačně vzdělávacího programu pro seniory Poličska v rámci mé bakalářské práce. Dotazník je pouze pro soukromé studijní potřeby.

Podle Vámi označených odpovědí vyhodnotím situaci ve vzdělávání seniorů, kterou zaznamenám procentuálně i graficky. V případě Vašeho zájmu, si můžete výsledky šetření, včetně vzdělávacího programu, vyžádat po ukončení mého studia na emailové adrese vaverkova.ja@seznam.cz.

Vámi vybrané odpovědi označte, prosím, symbolem: x

1. ORGANIZUJE VAŠE OBEC, MĚSTYS, MĚSTO VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ?

ANO ...   NE ...

2. JESTLIŽE ANO, DĚJE SE TAK SYSTEMATICKY ... PŘÍLEŽITOSTNĚ ...

3. JAKÝM ZPŮSOBEM?   PŘEDNÁŠKY ... KURZY ... JINÉ (prosím napište).....

4. NA JAKÉ TÉMA? (prosím napište)

.....

5. PROBÍHÁ U VÁS VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ PODLE VZDĚLÁVACÍHO PROGRAMU?

ANO ...   NE ...

6. JAKÝ JE ZE STRANY SENIORŮ O VZDĚLÁVÁNÍ ZÁJEM?

VELKÝ ...   MALÝ ...   ŽÁDNÝ ...

Děkuji za Vaši ochotu k vyplnění a odeslání dotazníku v daném termínu.

Jana Vaverková, student UHK, Předměstí 5, Svojanov

8. JE PRO VÁS VZDĚLÁVÁNÍ PŘÍNOSEM?

SPÍŠE ANO ...

ROZHODNĚ ANO ...

SPÍŠE NE ...

ROZHODNĚ NE ...

9. JAK REAGUJE NA VAŠE VZDĚLÁVÁNÍ RODINA A OKOLÍ?

SOUHLASÍ A PODPORUJÍ ...

SOUHLASÍ ...

NESOUHLASÍ ...

10. DOPORUČÍTE VZDĚLÁVÁNÍ OSTATNÍM SENIORŮM?

ANO ...   NE ...

11. JAKOU DÉLKU VZDĚLÁVÁNÍ PREFERUJETE?

DO JEDNOHO ROKU ...

VÍCE NEŽ JEDEN ROK ...

KRATŠÍ ...

12. JAKOU PREFERUJETE ČETNOST VZDĚLÁVÁNÍ?

1X ZA TÝDEN ...

1X ZA MĚSÍC ...

2X ZA MĚSÍC ...

NAHODILE, JEDNORÁZOVĚ ...

13. O JAKÝ OBOR BYSTE MĚL/A ZÁJEM?

HISTORIE ...

UMĚNÍ ...

ZDRAVÍ ...

VŠEOBECNÉ ZAMĚŘENÍ ...

PŘÍRODNÍ VĚDY ...

POČÍTAČOVÉ KURZY ...

JAZYKOVÉ KURZY ...

EKONOMIE ...

ARCHITEKTURA ...

Příloha E

Znělka vzdělávacího programu.

(Svojanov, Obecní úřad ve Svojanově, 569 73 Svojanov, 1997)

Příloha F

Formulář k vyjádření o pořizování a zveřejňování fotografií z průběhu
vzdělávacího programu.

Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program
pro seniory Poličska

Toukami Poličskem k aktivnímu stáří

**Ve smyslu zákona č. 101/2000Sb. O ochraně osobních údajů
ve znění pozdějších předpisů Vás prosíme, označte X**

**Vaše rozhodnutí o pořizování a zveřejňování fotografií
z průběhu absolvování vzdělávacího programu.**

SOUHLASÍM ...

NESOUHLASÍM ...

Jméno .....

Datum .....

Podpis .....

Příloha G

Formulář pro hodnocení modulů.

Modulový, socializační, aktivizačně vzdělávací program
pro seniory Poličska

Toukami Poličskem k aktivnímu stáří

Hodnocení modulu č. ... na téma: .....

.....

Prosíme, zakroužkujte Vaše hodnocení jako ve škole:

Téma	1	2	3	4	5
Průběh	1	2	3	4	5
Lektor	1	2	3	4	5

Děkujeme.

Příloha H

Doporučené studijní materiály a literatura

- BUREŠ, Miloslav. *Špalíček z jasanu*. Praha, 1965
- BUREŠ, Miloslav. *Zpívající lípa*. Krajské nakladatelství Havlíčkův Brod, 1961
- FILIPOVÁ, Jaroslava. *Hartmanice*. Obecní úřad Hartmanice, 2006
- GLOSER, Jaroslav. *Jedlová a lázně Balda*. Obecní úřad Jedlová, 1995
- GLOSER, Jaroslav Jan. *Kamenec je rodu ženského?*. Obecní úřad Kamenec, 2005
- GLOSER, Jaroslav Jan. *Pomezí*. Obecní úřad Pomezí, 2000
- GLOSER, Jaroslav. *Znáte své město?*. Bystré, 2003
- JUNKOVÁ, Blažena. JUNEK, David. VONDROVÁ, Hana. *Bibliografie města Poličky a Poličska*. Městské muzeum a galerie Polička, 2014. ISBN 978-80-86533-25-4
- KONEČNÝ, Stanislav. *Svojanov pohled do historie hradu a panství*. Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli, 2007. ISBN 978-80-254-0802-5
- KRUŠINA, Josef. *Dějiny Trpína a okolí*. Praha, 1948
- MATĚJKA, Ivan., PETŘÍČEK, Václav, *Svojanovské letopisy*. Corona communications, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-903954-4-2
- MATĚJKA, Ivan. *Tajemným Svojanovskem, Toulky historií a krajinou kolem starobylého hradu Svojanov*. Corona, 2006. ISBN 80-903363-7-X
- MICHLOVÁ, Stanislava. *Obec Korouhev*. Obec Korouhev, 2000
- Obec Sádek*, Obecní úřad Sádek, 2003
- PETR, Jaroslav. *Bystré město Tvých mladých let*. DS Bystré, 2012
- SCHAUEROVÁ, Alena., FILIPI, Pavel a kol., *Telecí*. Obecní úřad v Telecí, 2003. ISBN 80-238-6575-7
- SUCHÁ, Jitka. JINDROVÁ, Iva. HÁTLOVÁ, Běla. *Hry a činnosti pro aktivní seniory*, Praha: Portál, s.r.o., 2013. ISBN 978-80-262-0335-3
- Svojanov*, Obecní úřad ve Svojanově 56973 Svojanov, 1997
- TOMÁŠKOVÁ, Marie. *Nedvězí od roku 1474*. Obecní úřad Nedvězí, 2011. ISBN 978-80-260-0114-0
- ZÁMEČNÍK, Karel. *Bystré Monografie starého města na Českomoravské vysočině*. Místní národní výbor v Bystrém, 1948